

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XVII.
3/2022

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XVII

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XVII.
3/2022

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XVII

ALMANACH

Redakcia/Editorial Office

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic
phone: +421 2 6729 5456, e-mail: eva.vlkova@euba.sk

Hlavný redaktor/Editor-in-chief

Rudolf KUCHARČÍK University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Redakčná rada/Editorial Board

Katarína BROCKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Lubomír ČECH University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Samuel ČELOVSKÝ University in Novi Sad, Serbia

Lenka FOJTÍKOVÁ Vysoká škola PRIGO v Havířove, Czech Republic

Tomáš GONGOL Silesian University in Opava, Czech Republic

Martin GREŠŠ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Simona CHUGURYAN University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Jana ILIEVA University of Tourism and Management in Skopje,
Republic of Macedonia

Karol JANAS Alexander Dubcek University in Trencin, Slovak
Republic

Eva JANČÍKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Kiyoshi KASAHARA Rikkyo University, Japan

Rastislav KAZANSKÝ Matej Bel University, Slovak Republic

Olyana KINDIBALIK University of European Studies of Moldova, Republic
of Moldova

Helena KOŠCIELNIAK Technical University in Częstochowa, Poland

Milan KURUCZ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Ludmila LIPKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

POGÁTSA Zoltán University of West Hungary, Hungary

František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Dalibor VLČEK Matej Bel University, Slovak Republic

Tetyana ZUBRO University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Výkonný redaktor/Managing Editor

Eva VLKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Recenzenti/Reviewers

Michael Augustín, Katarína Brocková, Barbora Janubová,
Mykhaylo Kunychka, Tomáš Imrich Profant, Leonid
Raneta, František Škvrnda, ml., František Škvrnda, st.

Jazyková redakcia/Language editing: bez korektúry/no language editing

Vydavateľ/Publisher

Vydavateľstvo EKONÓM, Ekonomická univerzita v Bratislave

© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2022

IČO 00 399 957

ISSN 1339-3502

Issues in 2022

MARCH

JUNE

SEPTEMBER

DECEMBER

Obsah/Contents

Medzinárodné bezpečnostné vzťahy ako základ vzniku konfliktu na Ukrajine <i>International Security Relations as the Foundation of the Emergence of the Conflict in Ukraine</i> <i>Martin Bakič</i>	5
Recovering from Supply Chain Disruption Post COVID-19 Pandemic – A Qualitative Study <i>Neha Jain</i>	20
Anwar as-Sādāt opúšťa revolučný kurz. Prvá časť: v domácej politike <i>Anwar as-Sādāt is Abandoning the Revolutionary Course</i> <i>I. In Domestic Policy</i> <i>Karol R. Sorby</i>	29
Letecká doprava a trvalo udržateľný rozvoj leteckých palív v rámci využívania plne elektrického pohonu <i>Air Transport and Sustainable Development of Aviation Fuels Using all-Electric Propulsion</i> <i>Kristína Staňová</i>	41

MEDZINÁRODNÉ BEZPEČNOSTNÉ VZŤAHY AKO ZÁKLAD VZNIKU KONFLIKTU NA UKRAJINE

INTERNATIONAL SECURITY RELATIONS AS THE FOUNDATION OF THE EMERGENCE OF THE CONFLICT IN UKRAINE

Martin Bakič

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Demänová 393,
031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, email: mattibak@gmail.com

Abstrakt: Popredný americký politológ Samuel Huntington upozornil na možnosť násilných konfliktov na Ukrajine, kde sa stretnú proruskí a prozápadne orientovaní Ukrajinci. Nepriaznivú úlohu zohrali historické reminiscencie spojené so silne kontroverzným dedičstvom Zväzu sovietskych socialistických republík a návrat bipolárneho globálneho mocensko-politického systému. Hlavná téza článku spočíva v tvrdení, že konflikt na Ukrajine nie je len interným konfliktom jednej východoeurópskej krajiny, ale je najmä pokračujúcim súperením medzi Ruskou federáciou a Spojenými štátmi Americkými z čias studenej vojny, pričom hlavnú úlohu zohráva aj Európska Unia ako organizácia, ktorá rozširuje svoj sociálno-ekonomický rozvoj. Cieľom článku je analyzovať medzinárodné bezpečnostné vzťahy ako základ vzniku konfliktu na Ukrajine a zároveň vyhodnotiť ako kľúčoví aktéri ovplyvňovali vzniknuté udalosti.

Kľúčové slová: Ukrajina, kríza, konflikt, vojna, Ruská federácia

Abstract: Leading American political scientist Samuel Huntington drew attention to the possibility of violent clashes in Ukraine, where pro-Russian and pro-Western Ukrainians could meet. Historical reminiscences associated with the highly controversial legacy of the Union of Soviet Socialist Republics and the return of a bipolar global power-political system played an unfavorable role. The main thesis of the article is the assertion that the conflict in Ukraine is not only an internal conflict of one Eastern European country, but is mainly an ongoing rivalry between the Russian Federation and the United States of America from the Cold War era, while the European Union also plays a major role as an organization that expands its socio-economic development. The aim of the article is to analyze the international security relations as the foundation of the emergence of the conflict in Ukraine and at the same time to evaluate how the key actors influenced the consequent events.

Key words: Ukraina, crisis, conflict, war, Russian Federation

JEL: F50, F52, H56

Úvod

V deväťdesiatich rokoch minulého storočia vypukla svetová kríza globálnej identity. Takmer všade je počuť otázky Kto sme? Kam smerujeme? Kto sú tí iní? Tieto otázky nemajú dôležitý význam len pre národy pokúšajúce sa vytvoriť nové národné štáty, ale ide explicitne o svetové veľmoci ako Ruská federácia (ďalej len RF), Nemecká spolková republika, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska (ďalej len Spojené kráľovstvo) či Ukrajina. John Mearsheimer, profesor medzinárodných vzťahov na univerzite v Chicagu, predpovedal, že situácia medzi Ukrajinou a RF je zrelá na to, aby medzi týmito krajinami došlo k súpereniu v bezpečnostnej oblasti. Veľké krajiny, ktoré majú dlhú a nechránenú spoločnú hranicu ako

Ukrajina a RF, často sklzánu k súpereniu v obavách o svoju bezpečnosť. Ukrajina a RF by mohli túto tendenciu premôcť a žiť v harmónii, avšak ak sa im to podarí, bude to neobvyklé.¹

Jedným z prvých veľkých mysliteľov v odbore medzinárodno-bezpečnostných vzťahov, ktorý upozornil na možnosť násilných konfliktov na Ukrajine, bol popredný americký politológ Samuel Huntington. Vo svojej svetoznámej a dodnes často citovanej knihe nazvanej *Stret civilizácií* napísal, že po skončení studenej vojny dôjde k jednej zásadnej zmene. Namiesto niekdajšej železnej opony (z angl. Iron Curtain) sa v Európe vytvorí tzv. zamatová opona (z angl. Velvet Curtain), ktorá povedie medzi RF na jednej strane, Fínskom a pobaltskými štátmi na strane druhej. Pričom na jednej strane budú Rusi ako národ s pravoslávny m vyznaním a na druhej národy s katolíckym vyznaním. Huntington pritom varoval, že práve tadiaľ povedie v čase globalizácie hranica krvavých konfliktov.

Z hľadiska článku má zásadný význam Huntingtonova predpoveď, že sa vytvorí aj jedna prelomová línia, ktorá dokonca povedie pravoslávny m svetom. Huntington varoval, že táto línia povedie práve naprieč Ukrajinou, kde sa stretnú proruskí a prozápadne orientovaní Ukrajinci. Značne nepriaznivú úlohu zohrajú historické reminiscencie spojené so silne kontroverzným dedičstvom Zväzu sovietskych socialistických republík (ďalej len ZSSR). A to najmä s rozsiahlou a bezohľadnou rusifikáciou a s ťažkými dôsledkami násilnej kolektivizácie a industrializácie. Tie sa prejavili v rokoch 1932-1933 kedy na Ukrajine prebiehal hladomor. Ten vypukol po nariadeniach sovietskej vlády o obchodovaní s obilím a ďalšími potravinami. Vyžiadal si niekoľko miliónov obetí, a preto ho Ukrajinci dodnes považujú za akt genocídy. Všetky negatívne historické reminiscencie vyúsťujú v silnú túžbu Ukrajincov po samostatnosti, a najmä po slobode voľby v rámci zahraničnej politiky.²

Samuel Huntington sa svojimi varovnými myšlienkami úplne zásadne odlišil od veľkých optimistov tej doby, ktorí očakávali úplne iný vývoj. Zásadným optimistom bol predovšetkým 41. prezident Spojených štátov amerických (ďalej len USA) G. H. Bush, ktorý už na začiatku marca 1991 prišiel s myšlienkou nového medzinárodného usporiadania, známy ako Nový svetový poriadok (z angl. New World Order). Kládol dôraz predovšetkým na vieru v účinnosť medzinárodného práva, na narastajúcu úlohu medzinárodných inštitúcií, na vieru vo svet bez hraníc, v ktorom bude stále viac demokracie, mieru a slobody, ktorý bude smerovať k víťazstvu modernosti nad chudobou, ignorantstvom, autoritárstvom a vojnou.³

Článok sa zameriava na hodnotenie medzinárodných bezpečnostných vzťahov ako základu vzniku konfliktu na Ukrajine. Pričom hodnotí obdobie od konca studenej vojny (rozpad totalitných štátov) až po vojenskú agresiu RF voči Ukrajine 24. 2. 2022. Zaoberá sa vznikom krízy na Ukrajine, anexiou Krymskej autonómnej republiky (ďalej len Krym) v roku 2014 a vnútropolitickými aspektami vzniku konfliktu na Ukrajine, ktoré zohrali hlavné základy vzniku konfliktu a vyúsťili až do vojny na Ukrajine. Dôraz na status quo naznačuje, že pri hodnotení širších súvislostí konfliktu na Ukrajine je nutné zamerať sa na to, ako kľúčoví aktéri RF, NATO a EÚ vymedzovali (ovplyvňovali) svoje ciele v bezpečnostnej oblasti. Aké spôsoby volili pre dosahovanie svojich cieľov. Aký bol ich prístup k bezpečnostným hrozbám a do akej miery rešpektovali medzinárodný mier a bezpečnosť ostatných štátov v priamom spojení s Organizáciou spojených národov (ďalej len OSN). Cieľom a analýzou práce budú ekonomické, politické a vojenské vzťahy, ako hlavné oblasti bezpečnosti. Práca je štruktúrovaná s časového vymedzenia chronologicky, tak aby jasne poukázala na vzniknuté najzávažnejšie udalosti.

Ukrajinská kríza a s ňou súvisiaci konflikt na Ukrajine zásadne ovplyvnili medzinárodno-bezpečnostné prostredie v Európe a od počiatku si získala značnú pozornosť odborníkov a laickej verejnosti ako v RF, tak aj v Európe. Hlavná téza článku spočíva v tvrdení,

¹ HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret Civilizácií*, s. 27.

² HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret Civilizácií*.

³ EICHLER, J. (2015): *Mezinárodní souvislosti války na Ukrajině*.

že konflikt na Ukrajine nie je len interným konfliktom jednej východoeurópskej krajiny, ale je najmä konfliktom medzi RF, EÚ a NATO, a práve preto by sa mala naša spoločnosť viac zaoberať týmto konfliktom a zaujať v ňom jasné stanovisko.

Walter Russell Mead vyjadril veľmi kritické stanoviská v súvislosti s konfliktom na Ukrajine. Jeho hlavný argument sa týka RF a znie, že anexia Krymu znamená návrat bipolárneho globálneho mocensko-politického systému, čo znamená zásadnú zmenu celého medzinárodného usporiadania. RF označil za jednu z troch revizionistických krajín (spolu s Čínskou ľudovou republikou a Iránom). Ďalším podobne uvažujúcim je John Mearsheimer, ten zastáva názor, že celá kríza na Ukrajine je chybou Západu⁴, predovšetkým USA, ktoré sa od druhej polovice 90. rokov bez ohľadu na záujmy a názory RF stále viac približovali k hraniciam RF, a tak v RF umocňovali obavy, že by nakoniec mohli zriadiť svoju námornú základňu aj na Kryme, ktorý má pre RF nenahraditeľný význam, prípadne rozšíriť svoj vplyv na celej Ukrajine.⁵

1 Koniec studenej vojny, zánik bipolarity a blokovej konfrontácie

Medzinárodnopolitické zmeny a vývoj v globálnom bezpečnostnom prostredí spojený s ukončením studenej vojny a bipolarity bol charakterizovaný konfrontačnou politikou dvoch antagonistických blokov. Na jednej strane vedúcou mocenskou rolou USA a na strane druhej ZSSR, ktorý zásadným spôsobom zmenili prístupy takmer všetkých európskych štátov k zaistovaniu ich bezpečnosti a obrany. Zánik blokovej konfrontácie medzi Východom a Západom minimalizoval na začiatku 90. rokov 20. storočia pravdepodobnosť vzniku globálneho ozbrojeného konfliktu s použitím zbraní hromadného ničenia. Štáty s vyspelými trhovými ekonomikami a demokratickým zriadením nadobudli nádej, že sa už nebudú musieť obávať ozbrojených konfliktov a ťažkých strát s nimi spojených.

Koniec roku 1989 priniesol nečakane rýchle zásadné politické zmeny na jednej strane zánik totalitného režimu v krajinách Varšavskej zmluvy a na strane druhej koniec štyridsať rokov trvajúcej bipolárnej konfrontácie dvoch hlavných aktérov. Vo všetkých satelitných krajinách ZSSR sa v priebehu niekoľkých týždňov, alebo dokonca dní zrútili režimy jednej politickej strany. Na začiatku roku 1990 parlamenty týchto krajín zrušili ústavné články o vedúcej úlohe komunistickej strany a noví šéfovia štátov a vlád týchto krajín dali na najbližšom rokovaní Varšavskej zmluvy v Moskve jasne najavo, že sa skončilo obdobie nerovnoprávných vzťahov a satelitnej poslušnosti, typické pre nedemokratické bezpečnostné spoločenstvá. Došlo k výraznému relatívnemu poklesu významu vojenskej sily pre bezpečnosť a obranu štátov.⁶

Už v prvom polroku 1990 boli stiahnuté dve tankové divízie zo Západnej skupiny vojsk ZSSR na území Nemeckej demokratickej republiky a jedna tanková divízia z Južnej skupiny vojsk v Maďarsku. Vo februári 1990 bola uzavretá zmluva o stiahnutí celej Strednej skupiny vojsk z územia Československa. V máji 1990 bola stiahnutá vzdušná výsadková brigáda a spolu s ňou aj jeden tankový, jeden delostrelecký pluk a jeden vrtuľníkový pluk zo Severnej skupiny vojsk na území Poľska. Týmito opatreniami bola naštartená politická doktrína zahraničnej politiky ZSSR tzv. Brežnevova doktrína, ktorej cieľom bolo obmedzenie suverenity alebo obmedzenie zvrchovanosti štátov východného bloku. Už v prvých mesiacoch roku 1990, tak ZSSR prestal byť hrozbou pre svoje satelity vo vnútri nedemokratického bezpečnostného

⁴ Západ – z hľadiska článku budeme týmto pojem označovať primárne štáty ako Spojené štáty americké a západoeurópske krajiny, ale aj členské krajiny NATO a EÚ, ktoré vstúpili do týchto organizácií po rozpade ZSSR a tvoria západnú kultúru.

⁵ EICHLER, J. (2015): *Mezinárodní souvislosti války na Ukrajině*.

⁶ EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 81.

spoločenstva Varšavskej zmluvy. Priamo v týchto satelitných krajinách sa úplne rozplynula hrozba nasadenia armád proti vlastnému obyvateľstvu.⁷

Aj napriek spomínanému optimizmu v prvej polovici 90. rokov minulého storočia je nutné zdôrazniť, že so zánikom bipolarity a blokovej konfrontácie sa však svet nestal v žiadnom prípade bezpečnejším. Objavili sa nové alebo získali na význame skôr prehliadané či dlhodobopodceňované bezpečnostné výzvy. Medzi tieto bezpečnostné výzvy radíme hlavne vznik upadajúcich štátov destabilizujúcich určité regióny v Európe, Ázii či Afrike alebo oslabujúcich ich vnútornú bezpečnosť. Zároveň k týmto výzvam môžeme zaradiť dlhodobopodceňované náboženské ale aj etnické konflikty, ktoré sa neskôr prejavili na Ukrajine.⁸

Demokratické európske štáty vychádzali v tomto období z predpokladu, že pravdepodobnosť rozsiahleho konvenčného konfliktu v Európe je minimálna. K dispozícii na jeho prípravu bude dostatočný časový priestor vytvorený efektívnou spravodajskou činnosťou. Tieto predpoklady umožnili transformáciu masových armád z obdobia studenej vojny do oveľa menších, modernejších a spravidla plne profesionálnych síl schopných interoperabilného pôsobenia v rámci mnohonárodných operácií mimo ich vlastné územie v odlišných klimatických a kultúrnych podmienkach.

Na začiatku nového milénia sa bezpečnostná a obranná politika demokratických štátov, vrátane Slovenskej republiky, orientovala na hľadanie účinného inštitucionálneho rámca na predchádzanie konfliktov a ich riešenie s najnižšími možnými nákladmi. Toto obdobie bolo ovplyvnené aj dominujúcim postavením USA, ako jedinej superveľmoci so silnými tendenciami k unilaterálnemu riešeniu bezpečnostných problémov na úkor účinnejšieho a všeobecne prijateľnejšieho multilaterálneho prístupu. Politiky jednotlivých demokratických krajín smerovali od zaistenia teritoriálnej obrany k ochrane bezpečnostných záujmov všade tam, kde sú ohrozované. Vlastné použitie sily bolo spravidla viazané na mandát medzinárodného spoločenstva.

Vnútropolitické zmeny sa dotýkali celospoločenského života u nás a viedli k transformácii totalitného politického systému na systém, ktorý vychádza z demokratických princípov fungovania štátnej moci. Tento proces bol spojený s ukončením vlády iba jednej politickej strany a vytvorením pluralitného demokratického politického systému. V ekonomickej sfére vyústila celospoločenská transformácia v prechod od centrálne riadeného, plánovaného hospodárstva a štátom vlastnených hospodárskych subjektov v liberálnu ekonomiku fungujúcu podľa pravidiel voľného trhu, rešpektujúcu súkromné vlastníctvo a minimalizujúcu v zásahy štátu.⁹

Karen Mingst uvádza, že liberálno-idealistický prístup uprednostňuje dve základné metódy odvracania hrozby vojny medzi štátmi: kolektívna bezpečnosť a kontrolu zbrojenia a odzbrojenia. Prvá metóda, teda kolektívna bezpečnosť vychádza z myšlienky, že členovia určitej skupiny štátov sa vyvarujú použitia sily vo vzájomných vzťahoch a zaviazú sa k obrane ktoréhokoľvek z nich, ktorý by bol napadnutý vonkajšími silami. Najvyšším stupňom vzájomných bezpečnostných záruk je kolektívna obrana, ktorá je základom NATO, rovnako ako bola základom Varšavskej zmluvy, ktorá existovala v rokoch 1955–1990. Vychádza z ustanovení, že útok proti jednému z nich bude považovaný za útok proti ostatným.¹⁰

⁷ EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 82.

⁸ TŮMA, M. – JANOŠEC, J. – PROCHÁZKA, J. (2009): *Obranná politika Československé a České republiky (1989 – 2009)*.

⁹ TŮMA, M. – JANOŠEC, J. – PROCHÁZKA, J. (2009): *Obranná politika Československé a České republiky (1989 – 2009)*.

¹⁰ EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 11.

1.1 Základné determinanty oslabenia vplyvu Ruskej federácie po zániku Sovietskeho zväzu

Krátko po rozpade ZSSR prestali existovať i jeho ozbrojené sily. Významné vojenské dedičstvo získala okrem RF len Ukrajina. Obrovsky sa znížil počet ruských vojakov, ruské vojská opustili strednú Európu aj Pobaltie, zanikla Varšavská zmluva a opustená bola i niekdajšia ruská snaha vyrovať sa americkej námornej flotile. Vojenský materiál sa buď rozpredal alebo sa stal nebojaschopným. Výrazne sa znižovali rozpočtové položky vydávané na obranu. Radových vojakov ale aj dôstojníkov zachvátila demoralizácia. V tejto dobe sa ruské vojsko pokúšalo nanovo definovať a reštrukturalizovať (reorganizovať), čo malo za následok prudké zníženie ruského vojenského potenciálu.¹¹

Navyše v prvej polovici 90. rokov pokračovali procesy demilitarizácie i denuklearizácie. Dvaja niekdajší rivali z doby bipolárnej konfrontácie za sebou mali podpis zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe. Podpísali ho americký prezident G. H. Bush a ruský prezident M. Gorbačov v novembri 1991. Výrazne sa znížili stavy konvenčných zbraní, ktoré symbolizovali prípravu na 3. svetovú vojnu. Išlo najmä o tanky, bojové vozidlá pechoty, pontónové súpravy, bojové lietadlá i vrtuľníky. V rovnakom roku bola podpísaná zmluva o obmedzení strategických zbraní tzv. START 1 (z angl. Strategic Arms Reduction Treaty) podpísali ju G. H. Bush a M. Gorbačov, ktorá znížila počet všetkých jadrových hlavíc na 3 500 na každej strane. Necelé dva roky pred Budapeštianskym memorandom bola podpísaná zmluva START 2 podpísali ju G. H. Bush a B. Jeľcin na začiatku roku 1993. Obe zmluvy START mali veľký historický význam. Navyše po nich nasledoval proces detargeting¹² jadrových zbraní. Na rozdiel od doby studenej vojny už neboli namierené na konkrétne ciele. Nasledovala aj demontáž jadrových hlavíc od pozemných nosičov a ich uskladnenie na základniach strategických jadrových síl. Prvá polovica 90. rokov teda bola dobou, v ktorej sa niekdajší antagonistickí súper i stále viac odklňali od logiky studenej vojny a od konfrontačného modelu smerovali k modelu kooperatívnemu.¹³

Konanie RF, taktiež vyvolalo rozsiahlu diskusiu o dopadoch týchto krokov na medzinárodnú bezpečnosť a proliferáciu jadrových zbraní. RF svojím konaním voči Ukrajine totiž porušila Budapeštianske memorandum z roku 1994, ktorým sa zaviazalo rešpektovať nezávislosť a teritoriálnu integritu Ukrajiny, a dokonca ním prisľúbilo pomoc v prípade, že by sa krajina stala obeťou vonkajšej agresie. Na oplátku bola Ukrajina za tieto bezpečnostné záruky ochotná odovzdať RF jadrový arzenál, ktorý zdedila po rozpade ZSSR. Zmluva nebola právne záväzná, bola však politicky záväzná, čo neznižuje význam memoranda pri rozhodnutí Ukrajiny vzdať sa jadrových zbraní. Ako poznamenáva Steven Pifer, Ukrajina memorandum ako de facto zmluvu vnímala, pričom ho zverejnila aj v súhrne medzinárodných zmlúv Ukrajiny. Zaujímavosťou je, že v roku 2009 RF a USA potvrdili platnosť bezpečnostných záruk memoranda aj po vypršaní zmluvy START.¹⁴

Ruská federácia je najväčším nástupníckym štátom niekdajšej superveľmoci s globálnymi ambíciami. Počas svojej krátkej existencie sa musela vyrovnávať s obrovským oslabením vplyvu v rámci medzinárodných bezpečnostných vzťahov. Najprv sa jej nepodarilo zabrániť, aby tri štáty (Česká republika, Maďarsko a Poľsko) jeho niekdajšieho impéria boli prijaté do NATO. Na samom konci 20. storočia nemala silu, aby zabránila vojenskému konfliktu voči svojmu politickému partnerovi Srbsku. Na začiatku 21. storočia sa musela zmieriť aj s tým, že v druhej vlne do NATO vstúpilo ďalších sedem krajín (Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko), z toho tri bývalé zväzové republiky (Lotyšsko, Estónsko

¹¹ HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret Civilizácií*, s. 93.

¹² Ide o odstránenie plánovaného cieľa zo zoznamu schválených cieľov. Oxford Dictionary. (2002): *The Oxford Essential Dictionary of the U.S. Military*

¹³ EICHLER, J. (2016): *Černomořská dimenze války na Ukrajině*.

¹⁴ ŠTEVKOV, P. (2018): *Aktéri ruskej zahraničnej politiky a ich interpretácia konfliktu na Ukrajine*.

a Litva). Navyše sa v porovnaní s niekdajším ZSSR výrazne znížil vplyv RF na vývoj situácie na Blízkom a Strednom východe, v rozvojovom svete a poklesol aj podiel na celosvetovom HDP.¹⁵

Vážnym problémom RF je vnímanie súčasného sveta a vlastného postavenia v ňom. Politická aj vojenská elita a stále väčšia časť ruskej spoločnosti trpia frustráciou zo straty niekdajšieho vplyvu na svetovú politiku, ktorá tak kontrastuje s rozširovaním NATO a EÚ smerom na východ. Na tieto zmeny sa pozerá z uhla hry s nulovým súčtom, v ktorej NATO a EÚ rozširujú svoj vplyv práve na úkor RF. Z toho vyplývajú podráždené reakcie na výhrady a kritiky zo strany Západu a presadzujú sa kategorické odpovede, gestá a opatrenia. Neoddeliteľne s tým sa v RF presadzuje dôraz na centralizáciu a autoritatívne formy vládnutia. Veľkú kritiku vo svete vyvolávajú postupy prezidenta RF Vladimíra Putina, ktorý posilňuje represívnu politiku a autoritatívny spôsob vládnutia. Zosilnila kritika RF a sústredila sa predovšetkým na nasledujúce znepokojujúce javy: spoliehanie sa na silové riešenia, brutalita ruskej vojenskej kultúry, nedostatočná úcta k ľudským právam a slobodám, silný klientelizmus hraničiaci až s kleptokraciou.¹⁶

2 Vznik krízy na Ukrajine

Dramatické udalosti, ktoré sa odohrávali na Ukrajine od novembra 2013, sa začali ako proeurópsky protest namierený proti rozhodnutiu vtedajšieho prezidenta Viktora Janukovyča. Ten pod tlakom RF nepodpísal dohodu o pridružení k EÚ, ktorá bola parafovaná v marci 2012. Značná časť obyvateľstva vnímala tento krok ako dôkaz, že sa Ukrajina vydá ruskou, autoritárskou cestou spojenou s korupciou a veľkými sociálnymi rozdielmi. Tento krok napokon viedol k zmene vlády a k parlamentným voľbám v októbri 2014, po ktorých sa k moci dostali proeurópske a proreformné strany.¹⁷

V RF bol Majdan (respektívne revolúcia dôstojnosti, ako ju nazývajú sami Ukrajinci) vnímaný ako pokus o odtrhnutie Ukrajiny z ruskej sféry vplyvu s následnou hrozbou vstupu do EÚ a NATO. Po protestoch hnutia nazývaný aj Euromajdan, RF v marci 2014 nezákonne anektovala Krym a východnú časť Ukrajiny zachvátil ozbrojený konflikt vyvolaný separatistami podporovanými RF. Došlo k prekresleniu hraníc. Viacero politikov, expertov medzinárodných vzťahov či novinárov následne neváhalo opísať úroveň vzťahov medzi RF a západnými krajinami ako najhoršiu od konca studenej vojny. Podľa OSN bolo k februáru 2020 na Ukrajine od prepuknutia konfliktu zabitých viac ako 13 000 ľudí (medzi nimi minimálne 3 350 civilných osôb).¹⁸

Odborník na východnú Európu Alexander Duleba vníma situáciu okolo Euromajdanu zo širšieho hľadiska a zásadný problém Ukrajiny vidí v tom, že po rozpade ZSSR tento štát nemal ideu, respektíve že jedinou ukrajinskou ideou bolo obnovenie ZSSR. Následný bezprecedentný zásah RF na Ukrajine spojený s anexiou Krymu vníma ako skrat zo strany ruskej zahraničnej politiky. Aj keď RF získala Krym, stratila Ukrajinu a napriek tomu, že Ukrajina stratila Krym, získala samú seba. Z dlhodobého hľadiska teda podľa Dulebu môžeme označiť anexiu Krymu RF za Pyrrhovo víťazstvo, keďže RF usilovala o sféru vplyvu na celej Ukrajine, a týmto aktom vlastne Ukrajinu definitívne stratilo.¹⁹

Duleba ďalej vysvetľuje, že NATO so ZSSR či nástupníckou RF nikdy nepodpísali žiadnu dohodu o rozširovaní NATO smerom na východ. Existovala len sovietska požiadavka,

¹⁵ EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 213.

¹⁶ EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 216.

¹⁷ CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*.

¹⁸ CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*.

¹⁹ DULEBA, A. – GÁLIS, T. (2016): *Rusko, Ukrajina a my: Rozhovory Tomáša Gálisa s Alexandrom Dulebom*.

ktorú západní partneri akceptovali. Tento fakt dosvedčil ako Michail Gorbačov, tak aj Jevgenij Primakov. Situácia sa zmenila na jeseň roku 1993, kedy v RF prepukla kríza, ktorá eskalovala do krátkej občianskej vojny. Takisto sa začalo rozpadat' Československo a začala občianska vojna v Juhoslávii. Rozširovanie NATO teda slúžilo na zabezpečenie situácie v strednej a východnej Európe, pričom dokonca aj samotná RF reálne uvažovala nad integráciou do západných a európskych spoločenstiev. Jeľcinova prestavba RF na superprezidentský systém však tieto myšlienky zastavila. Duleba argumentuje, že ak by sa NATO nerozšírilo, tak by dnes nebola zaručená bezpečnosť štátov strednej Európy.²⁰

3 Anexia Krymskej autonómnej republiky

Krym získalo Rusko v roku 1783 po tom, ako ho obsadilo po víťaznej vojne nad Tureckom. Po vzniku ZSSR bol Krym súčasťou Ruskej sovietskej socialistickej federatívnej republiky, až pokým spolu s mestom Sevastopol' sovietsky líder Nikita Chruščov ich nedaroval v roku 1954 Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike. Po rozpade ZSSR v roku 1991 zostalo územie Ukrajine, ktorá sa stala samostatnou. Ukrajina sa zrodila ako etnicky heterogénny štát so špecifickými regiónmi a etnickými menšinami, z ktorých najpočetnejšou boli Rusi. Tí s 58 percentným zastúpením sa zároveň stali väčšinovým obyvateľstvom Krymu, pričom významné zastúpenie mali aj vo dvoch východných oblastiach Doneck a Luhansk. Ukrajinská kríza sa stala dôsledkom protichodných tendencií a pnutí, ktoré prebiehali pri budovaní ukrajinského štátu od získania nezávislosti Ukrajiny v roku 1991. Zároveň musíme zdôrazniť tvrdenie, že prapôvodom konfliktu je ruské presvedčenie, že Ukrajina patrí neodmysliteľne do ruskej sféry vplyvu a nemá sama právo rozhodovať o svojom geopolitickom smerovaní.²¹

Ruskí politici pričlenenie Krymu k Ukrajine mnohokrát spochybnili, a to najmä v prvej polovici 90. rokov, keď prebiehala prvá krymská kríza. Naposledy to 18. marca 2014 urobil ruský prezident Vladimír Putin pri tzv. krymskom prejave k ruskému parlamentu pri príležitosti pripojenia Krymu k RF, v ktorom označil prevod Krymu za historickú nespravodlivosť a chybu, ktorá musela byť pripojením polostrova k Rusku napravená. Význam Krymu pre RF nespočíva iba v deklarovanej historickej hodnote. RF má geograficky limitovaný prístup k teplým moriam, a preto využíva vojenské námorné základne, ktoré si prenajíma. Z hľadiska rusko-ukrajinskej spolupráce bola strategická dohoda z roku 1997, ktorá umožnila existenciu námornej základne v Sevastopole. Tá RF právne zabezpečila prístup k Čiernemu moru, kde kotví Čiernomorská flotila, čo je strategický útvar ruského námorníctva. Súčasťou Čiernomorskej flotily sú taktiež jadrové útočné ponorky. Táto zmluva mala vypršať v roku 2017, ale ukrajinský prezident Janukovyč sa v apríli 2010 s RF dohodol na jej predĺžení až do roku 2042 výmenou za nižšie ceny zemného plynu. V tejto chvíli je de facto vo vlastníctve RF, polostrov je z veľkej časti militarizovaný a podľa medzinárodných organizácií tu dochádza k znepokojujúcemu porušovaniu ľudských práv, a to ako Krymských Tatárov, tak ďalšieho obyvateľstva Krymského polostrova.²²

Okupácia Krymu ruskými špeciálnymi jednotkami odštartovalo rozhodnutie Vladimíra Putina z noci z 22. na 23. februára 2014. Rusom sa podarilo obsadiť kľúčové pozície, letisko, médiá, obklúčiť ukrajinské jednotky v základniach a prakticky bez obetí celý polostrov obsadiť. Vojenská akcia bola nasledovaná usporiadaním referenda, ktoré prebehlo 16. marca bez prítomnosti pozorovateľov medzinárodných organizácií. Prítomní však ako pozorovatelia boli niektorí proruskí aktivisti a publicisti zo zahraničia. Podľa oficiálnych údajov až 95 percent zúčastnených voličov súhlasilo so vstupom Krymu do štruktúr RF, pričom celkovo sa podľa oficiálnych údajov hlasovania zúčastnilo 89 percent krymských voličov. Výsledky referenda

²⁰ DULEBA, A. – GÁLIS, T. (2016): *Rusko, Ukrajina a my: Rozhovory Tomáša Gálisa s Alexandrom Dulebom.*

²¹ ŠTEVKOV, P. (2018): *Aktéri ruskej zahraničnej politiky a ich interpretácia konfliktu na Ukrajine.*

²² CHVÁTALOVÁ, D. (2016): *Konflikt na Ukrajine a krymská kríza.*

však boli ukrajinskými a západnými predstaviteľmi spochybňované, pričom materiály, ktoré mali uniknúť z prostredia ruských tajných služieb hovoria, že hlasovania sa v skutočnosti zúčastnila len asi tretina voličov. Veľké krajiny ako Čína, India, Brazília či Južná Afrika sa zdržali hlasovania pri prerokúvaní právne nezáväznej rezolúcie Valného zhromaždenia OSN, ktorá toto referendum odsúdila.²³

Ruská anexia Krymu sa tak stala prvým použitím vojenskej sily bez akéhokoľvek predchádzajúceho pojednávania v rámci OSN. V tomto konkrétnom prípade môžeme zdôrazniť, že porušenie územnej celistvosti a zvrchovanosti Ukrajiny je vážnym porušením medzinárodného práva a veľkou výzvou pre euroatlantickú bezpečnosť. RF sa tak v dôsledku anexie Krymu dostala do najväčšej medzinárodnej izolácie od skončenia studenej vojny. EÚ ako medzinárodná organizácia najprv vystupovala v podstate v pasívnej úlohe.

Anexia Krymu vyvolala kritické stanoviská tiež v krajinách Vyšehradskej skupiny, najmä v Poľsku. Bývalý poľský prezident Walesa na konci septembra 2014 vyhlásil, že Poľsko by si malo požičať alebo prenajať jadrové zbrane, aby Putinovi, ktorý sa snaží zastrášať, mohlo náležite odpovedať. Onedlho po týchto výrokoch, na konci októbra 2014, sa na leteckej základni Ghedi Torre v severnom Taliansku uskutočnilo rozsiahle cvičenie Steadfast Noon 2014, ktorého súčasťou bolo aj overovanie schopností zasadzovať letecké údery nepriateľským silám (z angl. Strike Evaluation). Tohto cvičenia sa vedľa vzdušných síl Belgicka, Nemecka, Talianska, Holandska, Turecka, USA zúčastnili aj poľskí piloti, ktorí sa tak svojimi strojmi F-16 prvýkrát podieľali na cvičení v súčinnosti lietadiel predurčených pre zasadzovanie jadrových úderov (z angl. NATO Nuclear strike exercise).²⁴

Popredný americký geopolitik G. Friedman hodnotí ozbrojený konflikt na Ukrajine ako najvýznamnejšiu vojnu v Európe od skončenia studenej vojny. Geostrategický význam Ukrajiny vysvetľuje slovami, že je životne dôležitou nárazníkovou zónou RF a keby prešla na stranu NATO, mesto Volgograd, za ktorého obranu Sovietsky zväz obetoval také množstvo životov, by sa ocitlo len necelých 320 km od východného okraja NATO. Tak by sa podľa neho NATO dostalo takmer rovnako ďaleko ako nacistické Nemecko počas 2. svetovej vojny. Tým Friedman zdôvodňuje (nie však úplne ospravedlňuje), prečo sa RF, aj keď jej ozbrojené sily sú len tieňom toho, čo bývali, na Ukrajine toľko angažuje.²⁵

4 Vnútropolitické aspekty vzniku konfliktu na Ukrajine

K najvýznamnejším faktorov, ktoré viedli ku kríze, treba radiť:

- slabosť štátnych inštitúcií a politických strán,
- kultúrne odlišnosti regiónov a politická kultúra,
- korupcia, klientelizmus a vplyv oligarchov.

Ukrajinu charakterizuje zásadná nevymedzenosť základných otázok štátneho usporiadania ako parlamentná alebo prezidentská republika, väčšinový, pomerný alebo zmiešaný volebný systém, unitárny alebo federálny štát, neutralita alebo členstvo v určitej únii (politickej, ekonomickej alebo vojenskej). Doteraz nemožno nájsť konsenzus pri určovaní stratégie rozvoja štátu ani medzi politickou elitou Ukrajiny, ani medzi radovými občanmi. Krajina prešla v roku 2014 turbulentným vývojom a zažíva najhoršiu krízu od vyhlásenia nezávislosti v roku 1991. Proces konsolidácie demokracie na Ukrajine komplikuje slabá inštitucionalizácia politického systému. Kľúčové inštitucionálne prvky a pravidlá fungovania sa neustále menia. Otázky prijatia novej ústavy na Ukrajine, zmeny volebných zákonov, reformy verejnej správy, voľba zahraničnopolitickej orientácie zostávajú stále otvorené.

²³ ŠTEVKOV, P. (2018): *Aktéri ruskej zahraničnej politiky a ich interpretácia konfliktu na Ukrajine*.

²⁴ EICHLER, J. (2015): *Mezinárodní souvislosti války na Ukrajině*.

²⁵ FRIEDMAN, G. (2015): *Flashpoints: the emerging crisis in Europe*.

Koncom roka 2013 bolo evidentné, že po dvoch dekádach korupcie, kleptokracie a vplyvu oligarchov Ukrajina smerovala k ekonomickej katastrofe. Ukrajina bola desaťročia jedným z najhoršie spravovaných štátov Európy. Spoločne s Kirgizskom bola Ukrajina pred Euromajdanom totižto jedinou bývalou sovietskou krajinou, v ktorej úroveň HDP na obyvateľa nedosiahla úroveň z čias Sovietskeho zväzu.

Jedným z dôležitých faktorov, ktoré ovplyvňovali situáciu v roku 2014 na Ukrajine je stav jej politickej elity, ktorú charakterizuje neschopnosť viesť konštruktívny dialóg a hľadať politický kompromis v základných otázkach politického zriadenia, neochota dodržiavať demokratické princípy politického správania, ústavu a zákony, prítomnosť autoritárskych tendencií, presadzovanie vlastných politických a ekonomických záujmov pomocou rôznych legálnych a pololegálnych schém. Postoje a správanie ukrajinskej politickej elity brzdia celý proces približovania sa Ukrajiny k EÚ. Krajinu ovládajú silné záujmové skupiny, ktoré proti sebe bojujú. Ukrajina potrebuje vo vedení štátu osobnosti, ktoré by mohli zjednotiť rozdelenú krajinu. V podmienkach takejto rozdelenej politickej elity a slabej štátnosti, v ktorej sú demokratické štruktúry nedostatočne zakotvené v politickom systéme, v procese politickej transformácie rastie na Ukrajine riziko vzniku ďalšej nestability a vzniku ešte značnejšej krízovej situácii. Krízové situácie predstavujú ďalšie nebezpečenstvo pre štát a jeho zvrchovanosť. Na Ukrajine pokračuje viac ako dve desaťročia proces postkomunistickej transformácie, ktorý má zabezpečiť inštitucionalizáciu demokratického systému. Výsledkom tohto procesu je však najhoršia kríza od vyhlásenia nezávislosti Ukrajiny.²⁶

Prímerie medzi bojujúcimi stranami na Ukrajine, vytvorenie východiskových podmienok pre ďalšie rokovania a mierové riešenie konfliktu mali dosiahnuť Minské dohody. Prvá minská dohoda bola podpísaná 5. septembra 2014 v Minsku pod patronátom Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (z angl. Organization for Security and Co-operation in Europe, ďalej len OBSE). Dohodu podpísali zástupcovia Ukrajiny, RF, Donecka a Luhanska. Potom, čo dohoda neprinesla očakávané výsledky sa uskutočnili ďalšie rokovania zainteresovaných strán a 12. februára 2015 bola podpísaná nová dohoda, označovaná ako Minsk II. Oba dokumenty podpísali účastníci trojstrannej kontaktnej skupiny (OBSE, RF a Ukrajina). Napriek dohodám z Minska, ktoré sa vyrokovali v roku 2015, a vytvoreniu formátov rokovaní, ako sú trojstranná kontaktná skupina a normandská štvorka (RF, Ukrajina, Nemecko a Francúzsko), udržateľnosť prímeria spochybňujú pravidelne prepukajúce boje. EÚ podmienila zrušenie svojich hospodárskych sankcií voči RF úplným splnením dohôd z Minska RF. Odvtedy sa sankcie stále periodicky obnovujú.²⁷

Ukrajina potrebovala pomoc, pričom Janukovyč mal dve možnosti, ako ju získať. Buď sa mohol obrátiť na EÚ a podpísať asociačnú dohodu, ktorá by bola vykročením na dlhodobú, na začiatku ale bolestivú cestu, ktorá by zvýšila integráciu Ukrajiny do EÚ a teda aj vzájomný obchod. Alternatívou bolo akceptovať ponuku od Vladimíra Putina, ktorá spočívala v prijatí pôžičky vo výške 15 miliárd dolárov a prijať tak zahraničnopolitický kurz smerom k postupnej integrácii do Eurázijskej ekonomickej únie s Bieloruskom, Kazachstanom a RF.²⁸ Opačná situácia bola v prípade EÚ, kde RF po USA a Číne zastávala pozíciu tretieho najvýznamnejšieho obchodného partnera.²⁹

Dohoda o pridružení nadobudla platnosť 1. septembra 2017, pričom predbežne a čiastočne sa uplatňuje už od novembra 2014. Jeden zo základných prvkov dohody je prehĺbená a komplexná zóna voľného obchodu (z angl. Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA), pričom sa začala uplatňovať už od 1. januára 2016. Dohoda o pridružení

²⁶ ZUBRO, T. (2014): *Vnútropolitické determinanty krízovej situácie na Ukrajine*.

²⁷ CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*.

²⁸ YUHAS, A. (2014). *Ukraine crisis: an essential guide to everything that's happened so far*.

²⁹ KARASOVÁ, N. (2017): *Sankční politika EU a USA*.

ponúka nové hospodárske príležitosti tak pre EÚ, ako aj pre Ukrajinu. EÚ posilnila svoju pozíciu najdôležitejšieho obchodného partnera Ukrajiny. V roku 2019 dosiahol objem bilaterálneho obchodu 43,3 miliardy EUR a EÚ predstavovala viac ako 40 % celkového obchodu Ukrajiny. EÚ stanovila spoločne s Ukrajinou program reforiem a pozorne sleduje pokrok vo viacerých prioritných oblastiach: boj proti korupcii, reforma súdnictva, ústavná reforma a novelizácia volebného zákona, zlepšenie podnikateľského prostredia, energetická účinnosť a reforma verejnej správy.³⁰

Európska únia po udalostiach v roku 2014 zaujala voči RF striktné stanovisko. Konanie RF na Kryme označila za anexiu a zaviedla voči RF komplexné niekoľkostupňové sankcie už v roku 2014. Tieto sankčné opatrenia boli rozdelené do niekoľkých balíkov, pričom k týmto sa neskôr pridali aj inteligentné sankcie namierené konkrétne voči oblasti Krymu. Sankcie boli zamerané hlavne na diplomatické a vízové procesy, zavedenie konkrétnych opatrení proti jednotlivcom a organizáciám. Najväčší balík zahŕňal ekonomické sankcie spočívajúce v zavedení obmedzení proti ruskému finančnému, energetickému a vojenskému sektoru. Vojenské sankcie zahŕňali zbraňové embargo na obchodovanie so zbraňami s RF a zákaz vývozu prostriedkov duálneho využitia (civilné/vojenské) vojenským klientom.³¹

V roku 2016 sa zišli ministri zahraničných vecí členských štátov EÚ a zhodli sa na prijatí záväzných princípov EÚ pri riešení vzťahov medzi RF a EÚ. Týmito princípmi sú trvania na úplnej implementácii Minských dohovorov, predtým ako budú ekonomické sankcie proti RF zrušené. Bolo potrebné sa stať odolnejší proti ruským hrozbám, ako sú energetická bezpečnosť, hybridné hrozby a šírenie dezinformácií.

Z uvedeného vyplývalo, že EÚ nemá záujem úplne upustiť od spolupráce s RF a už vôbec nemôžeme uvažovať, že by sa ju sankciami snažilo úplne izolovať. EÚ je ešte stále do istej miery závislá od ruského energetického exportu, keďže až 1/3 spotreby zemného plynu a ropy tvorí import z RF. EÚ s RF spolupracuje aj na Blízkom východe v otázke boja proti terorizmu, ktorý je stále aktuálnou hrozbou pre celý svet. Ďalej spolupracujú na rokovaniach vzhľadom na iránsky jadrový program alebo aj ako členovia Kvarteta Blízkeho východu, ktorí sa podieľajú na mediácii konfliktu medzi Izraelom a Palestínou.³²

V prezidentských voľbách v apríli 2019 zvíťazil nad prezidentom Porošenkou nováčik Vladimir Zelenskij. Prezident Zelenskij rozpustil parlament a v júli 2019 zvolal predčasné voľby. V týchto parlamentných voľbách jeho strana Služobník ľudu presvedčivo vyhrala a získala absolútnu väčšinu 254 zo 424 kresiel. Preto boli členom strany Služobník ľudu pridelené funkcie predsedu parlamentu sa stal Dmytro Razumkov a predsedu vlády získal Oleksij Hončaruk. Napriek tomu, že prezident Zelenskij má silnú parlamentnú väčšinu, v marci 2020 začal rozsiahlu reorganizáciu vlády. Funkciu predsedu vlády prevzal Denys Šmyhal. Prezident Zelenskij v roku 2021 posilnil aj úlohu ukrajinskej Rady národnej bezpečnosti a obrany a začal sa čoraz viac spoliehať na túto inštitúciu pri kľúčových rozhodnutiach a politických iniciatívach. Ukrajinskí zákonodarcovia tiež odvolali predsedu Razumkova po spore v súvislosti s prijatím tzv. zákona o zrušení oligarchizácie, ktorý prezident nakoniec podpísal začiatkom novembra 2021.³³

V roku 2021 RF začala s rozsiahlou koncentráciou vojenských síl v blízkosti východných ukrajinských hraníc, čo vyvolalo veľké obavy na Ukrajine, v Európe a na celom svete. Po týždňoch extrémneho napätia sa prezident Vladimir Putin 21. februára 2022 rozhodol uznať časti Doneckej oblasti a Luhanskej oblasti (administratívne oblasti) na Ukrajine, ktoré

³⁰ CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*.

³¹ KOCHAJDOVÁ, M. (2020): *Geopolitické postavenia Ruska po udalostiach na Ukrajine v roku 2014*.

³² KOCHAJDOVÁ, M. (2020): *Geopolitické postavenia Ruska po udalostiach na Ukrajine v roku 2014*.

³³ CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*.

nie sú pod kontrolou vlády, za nezávislé subjekty a vyslať do týchto oblastí vojenské jednotky RF. Tento krok svojím hlasovaním 15. februára odsúdila ruská Štátna дума (dolná komora ruského parlamentu). Dňa 24. februára 2022 o 04.00 hod. začala RF inváziu na Ukrajinu. EÚ a NATO dôrazne odsudzuje rozhodnutie Vladimíra Putina uznať časti Doneckej oblasti a Luhanskej oblasti, ktoré nie sú pod kontrolou vlády a vojenskú agresiu RF voči Ukrajine. Odsudzuje tiež účasť Bieloruska na ruskej vojenskej agresii.³⁴

EÚ v reakcii na vojenský útok RF na Ukrajinu prijala šesť balíkov sankcií. Cieľom týchto opatrení je oslabiť ekonomickú základňu RF, pripraviť ho o kritické sektory financií (trhy), energetiky, dopravy a technológií. Opatrenia smerujú tak, aby výrazne obmedzili jeho schopnosť viesť vojnu. V rámci vojenského sektora EÚ podporila ukrajinské ozbrojené sily už viac ako 1 miliardou EUR. EÚ vyjadrila podporu členských štátov EÚ, ktoré prijímajú utečencov z Ukrajiny prostredníctvom mechanizmu dočasnej ochrany už viac ako 17 miliardami EUR.³⁵

Ukrajina čelí vojne s RF s použitím stratégie hybridnej vojny, ktorá predstavuje veľmi silný a komplexný spôsob vedenia ozbrojeného konfliktu. Ide tak o konflikt s viacerými rozmermi, v ktorom sa spájajú prvky kybernetickej vojny, využívanie legálnych a nelegálnych jednotiek, propaganda, ekonomický nátlak, vydieranie v oblasti energetiky, politická destabilizácia a diplomacia. Protiprávna anexia Krymského polostrova bola prvým prípadom násilnej zmeny hraníc a začlenenia časti určitej krajiny inou krajinou v Európe od skončenia 2. svetovej vojny. Európa, ktorá sa poučila z temnej minulosti svetových vojen, stojí dnes na základoch, ktoré predstavuje zásada dodržiavania medzinárodného práva. Použitie vojenskej sily v Európe na obranu takzvaných historických a bezpečnostných dôvodov alebo v záujme ochrany určitej menšiny žijúcej v zahraničí nemožno nijako odôvodniť. V 21. storočí nemožno takúto politiku akceptovať.

Záver

Huntingtonova predpoveď z aspektu článku je zásadná a explicitne vysvetľuje, že civilizácie môžu existovať vedľa seba, ak sa dokážu vyhnúť pokúšeniu univerzalizmu a nebudú si násilne vnucovať svoje hodnoty a spôsob života. Západ sa môže vyhnúť konfliktu s inými civilizáciami, pokiaľ nebude zasahovať do riešení iných problémov a vnucovať im svoje vlastné chápanie sveta, prioritne s rozširovaním ekonomického vplyvu. Tým, že presadzuje svoje západné hodnoty a chráni svoje záujmy, stavia svojich protivníkov do pozície zvýšiť ich ekonomickú a vojenskú moc, aby sa mu mohli postaviť a vo vzťahu s ním dosiahli rovnováhy. Po skončení studenej vojny štáty čím ďalej viac, definujú svoje záujmy s ohľadom na svoju príslušnosť. Spolupracujú a uzatvárajú spojenectvá medzi sebou, z dôvodu podobnej alebo blízkej ideológie a mnohokrát sa dostávajú do konfliktu s krajinami ideologicky odlišnými. Rozpad ZSSR, postupné zvyšovanie napätia na Ukrajine v rámci vnútropolitických kríz a anexia Krymu vyústili do vojny kde sa stretávajú odlišné ideológie vnímané západnými krajinami a RF.³⁶ Vznik vojny na Ukrajine môžeme z výskumného hľadiska prirovnať k výroku Carla von Clausewitza, že vojna je len pokračovaním politiky inými prostriedkami.³⁷

Rozširovanie ekonomického vplyvu západnými krajinami na Ukrajinu a smerovanie Ukrajiny do EÚ spôsobilo zasiahnutie RF do politického vývoja. Prvým politickým zásahom bola anexie Krymu v roku 2014, ktorá výraznou mierou ovplyvnila svetovú geopolitiku vrátane geopolitického postavenia RF. Tieto udalosti výraznou mierou zasiahli status quo vo svete a ovplyvnili nielen vzájomné vzťahy medzi krajinami, ale aj vnímanie RF medzinárodným spoločenstvom. Sú všeobecne hodnotené ako prejav ruskej expanzívnej a agresívnej RF ich

³⁴ Európska rada (2022): *Reakcia EÚ na inváziu Ruska na Ukrajinu*.

³⁵ Európska rada (2022): *Reakcia EÚ na inváziu Ruska na Ukrajinu*.

³⁶ HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret Civilizácií*.

³⁷ CLAUSEWITZ, C.V. (2020): *O válce*, s. 40.

odôvodňuje argumentom, že ide o obranu voči expanzii západných krajín v ich teritóriu politického a ekonomického vplyvu. Mier, bezpečnosť a stabilita v Európe už nie sú samozrejmosťou. Z našich dostupných informácií vyvodzujeme tvrdenie, že západné a najmä európske krajiny začali po udalostiach na Ukrajine v roku 2014 vnímať RF ako agresora, ktorý svojím konaním porušuje normy medzinárodného práva. Priama i nepriama vojenská intervencia RF na Ukrajine predstavuje porušenie medzinárodného práva a obzvlášť aj záväzkov RF vyplývajúce z Charty OSN, Helsinského záverečného aktu a Budapešťianskeho memoranda z roku 1994. Pripomíname predovšetkým článok 2 Charty OSN, ktorý členské štáty vyzýva, aby sa vo svojich vzájomných vzťahoch zdržali sily alebo hrozby silou, a vyzvalo členské štáty, aby agresiu zo strany RF odsúdili. RF naďalej odmieta vykonávať Zmluvu o konvenčných ozbrojených silách v Európe, ktorá je jedna zo základných pilierov európskej bezpečnosti. Zároveň aj NATO na svojom summite vo Walese v roku 2014 anexiu Krymu odsúdilo ako porušenie medzinárodného mieru, ako pohrdanie medzinárodným právom a vážnu výzvu pre bezpečnosť celej euroatlantickej oblasti a vyzvala RF na stiahnutie všetkých vojsk z územia Krymu. Dôsledkom tejto pozície voči RF bolo prijatie rozsiahlych sankcií a ochladenie diplomatických vzťahov.

Nedostatok zhody v základných hodnotách, cieľoch a ideáloch spoločenského vývoja priviedli Ukrajinu k politickému konfliktu a chaosu, ktorý môže vyústiť do ďalšieho rozpadu krajiny. Významnými vnútropolitickými aspektami, ktoré priviedli Ukrajinu do zložitej politickej a ekonomickej situácie, je korupcia a klientelizmus. Korupcia zostáva hlavným a najrozšírenejším problémom na Ukrajine. Rozmery korupcie sú nevídané a prítomné v takmer všetkých štruktúrach vlády, politiky, súdnictva i podnikateľskej sféry. Na základe uvedeného Alexander Duleba zastáva názor, že prvotným dôvodom protestov a vypuknutia krízy na Ukrajine v roku 2014 bolo odloženie podpísania asociačnej dohody medzi Ukrajinou a Európskou úniou.

Z príčin klientelizmu a korupcii dlhodobo klesá ochota zahraničných investorov podnikat' na Ukrajine. Hoci ukrajinská vláda dlhodobo deklarovala záujem o zahraničné investície, jej predstaviteľom sa nepodarilo presadiť do zákonov medzinárodné skúsenosti v podpore zahraničných investícií, odstrániť prekážky v legislatíve a praxi. Právne predpisy si navzájom často odporovali a komplikovali aj bez zložitého zákonodarstva. Stav vymožitelnosti práva je na nízkej úrovni.

Členské štáty EÚ jednotne odsúdili súčasnú ruskú agresiu a po neregulárnom uznaní samostatnosti povstaleckých republík (Luhansk a Doneck) sa zhodli na doposiaľ najväčších sankciách voči RF. Tie sa postupne ďalej rozširujú. Sankcie smerujú hlavne na ruský bankový trh, energetiku, dopravu či obchod.

Môžeme konštatovať, že princíp kolektívnej obrany, najmä z pohľadu na článok 5 zmluvy o Severoatlantickej aliancii je nespochybniteľný ručiteľ štátov východnej Európy, tak ako bola ochrana štátov Varšavskej zmluvy za čias ZSSR.

Európska rada a Rada Európskej únie od februára 2022 pravidelne zasadajú, aby rokovali o situácii na Ukrajine z rôznych hľadísk. Používanie sily a donucovania na zmenu hraníc nemá v 21. storočí miesto. Napätie a konflikty by sa mali riešiť výlučne prostredníctvom dialógu a diplomacie. Závery Európskej rady, 24. februára 2022. Lídri EÚ pri viacerých príležitostiach žiadali, aby RF okamžite zastavila vojenské akcie, bezpodmienečne stiahlo všetky ozbrojené sily a vojenské vybavenie z celého územia Ukrajiny a aby plne rešpektovalo územnú celistvosť, suverenitu a nezávislosť Ukrajiny. Zdôraznili právo Ukrajiny zvoliť si vlastný osud a vyjadrili uznanie ukrajinskému ľudu za jeho odvahu pri obrane svojej krajiny.

V rámci budúceho vývoja bezpečnostnej situácie je potrebné pokračovať v posilňovaní obranyschopnosti Ukrajiny, o čo žiadajú ukrajinské orgány. Súčasťou obranyschopnosti sú ochrana vojakov a individuálne vybavenie, zbrane, munícia, protitankové raketové systémy, rozsiahle spravodajstvo, komunikačno-informačný systém, posilnenie námorníctva, aby bolo

schopné brániť pobrežie Čierneho mora, a systémy protivzdušnej obrany vrátane protiletadlových zariadení a zariadení bojového výcviku.

Situácia na Ukrajine úplne modifikuje bezpečnostné prostredie a urýchľuje tempo v modernizácii ozbrojených síl hlavne členských krajín NATO. Ozbrojené sily sa budú musieť stať v novom bezpečnostnom prostredí efektívne a budú potrebovať čo najmodernejšie vybavenie a výcvik. Táto skutočnosť nám ukáže, že budúcnosť nie je založená na individualizme, ale je možné ju úspešne budovať prostredníctvom silných a úzkych väzieb s osvedčenými partnermi a spojencami. Z tohto hľadiska je pre malé krajiny ako je aj Slovensko úplne nemožné a nerentabilné aby individuálne rozvíjali ozbrojené sily, ktoré by boli plne schopné operovať v širokom spektre spôsobilostí v modernom ozbrojenom konflikte pri obrane štátu.

Cieľom Ukrajiny je vstup do EÚ, čo v najbližšom horizonte, pričom musí spĺňať všetky kritériá členstva, inak známe aj ako kodánske kritéria. Tie zahŕňajú trhové hospodárstvo, stabilnú demokraciu, princípy právneho štátu, prevzatie právnych predpisov EÚ a prijatie spoločnej meny euro. Vstup do EÚ poskytuje bezpečnosť v súlade s článkom 42 Zmluvy o Európskej únii. Ak by sa teda Ukrajina stala členom EÚ, tá by sa zaviazala podniknúť všetky potrebné kroky na obranu Ukrajiny pred agresiou RF. To by mohlo aktivovať obranný pakt EÚ, čo by výrazne zvýšilo riziko vojny medzi NATO a RF, pretože 21 členských štátov EÚ je aj súčasťou NATO. Aby tomu zabránila, EÚ by musela vylúčiť Ukrajinu z obranného paktu. Ukrajina získala štatút kandidátskej krajiny EÚ, čo priamo nemusí znamenať členstvo v únii. Ďalší proces a rokovania, o prípadne členstvo v únii môže trvať dlhšie obdobie. Na druhej strane by išlo o signál RF, že EÚ má silný a dlhodobý záväzok k Ukrajine a jej nezávislosti.

Na druhej strane musíme konštatovať, že RF na čele s prezidentom V. Putinom v rámci vzniknutého konfliktu na Ukrajine prinavracia scenáre ruskej histórie. Pričom stratégiu zakladá na historickej ruskej vojenskej taktike – nechať zapadnúť nepriateľské sily v snehu a čakať na zimu. Tak ako jeho predchodcovia zariadili, aby Napoleonove armády uviazli v snehu pri Moskve a nacistickí vojaci umrzli pred Stalingradom. Putin plánuje, že európsky občania bez dodávok zemného plynu budú v podobnej situácii priamo v ich domovoch. Takto chce priamo reflektovať na európske ekonomické sankcie pričom predpokladá, že preferencie populistických strán porastie a k moci sa dostanú nové elity. Tým sa snaží vybudovať svoju verziu ruského impéria, zvrátiť dedičstvo Lenina, boľševikov a vyrovnáť sa s výsledkami studenej vojny. Putin však trvá na prinavrátení cárskeho Ruska späť a to opätovným presadzovaním imperiálnej pozície RF, snahou o znovu ovládnutie Ukrajiny. Týmto krokmi sa chce prirovnáť k vláde Petra Veľkého, ktorý cestoval do Európy, pozýval Európanov, aby prišli do Ruska a pomáhali rozvíjať jeho hospodárstvo. Invázie a územné expanzie V. Putina teda RF, obmedzili až uzavreli ekonomické a diplomatické vzťahy v Európe. Peter Veľký preniesol Rusko do budúcnosti. Putin RF posúva do minulosti.³⁸

Nestabilita za východnými hranicami Európy ohrozuje životné záujmy vyspelých krajín Európy i celého sveta. Na druhej strane odolnosť, schopnosť štátov a spoločností vykonávať reformy, a teda prekonať vnútorné a vonkajšie krízy prináša výhody i krajinám v susedných regiónoch, pretože je základom udržateľného rozvoja a vzniku prosperujúcich spoločností. Členské štáty EÚ preto spolu so svojimi partnermi budú podporovať odolnosť okolitých regiónov. Odolný štát je bezpečný a bezpečnosť je základom prosperity a demokracie.

Použitá literatúra:

1. CARMONA, F. – CSASZI, L. (2021): *Tri susedné krajiny Východného partnerstva: Ukrajina, Moldavsko a Bielorusko*. Európsky parlament. Informačné listy o Európskej únii. November 2021. Dostupné na internete:

³⁸ HILL, F. – STENT, A. (2022): *The World Putin Wants, How Distortions About the Past Feed Delusions About the Future*.

- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/171/tri-susedne-krajiny-vychodneho-partnerstva-ukrajina-moldavsko-a-bielorusko>
2. CLAUSEWITZ, C. V. (2020): *O válce*. Praha: LEDA. ISBN 978-80-7335-672-9
 3. DULEBA, A. – GÁLIS, T. (2016): *Rusko, Ukrajina a my: Rozhovory Tomáše Gálisa s Alexandrom Dulebom*. 1. vydání. Bratislava: Premedia, 2016. 168 s. ISBN 978-80-8159-313-0
 4. EICHLER, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2006, 304 strán. ISBN 80-7278-326-2.
 5. EICHLER, J. (2015): *Mezinárodní souvislosti války na Ukrajině*. Vojenské rozhledy, 2015, roč. 24 (56), č. 2, s. 5-19, ISSN 2336-2995 (on-line).
 6. EICHLER, J. (2016): *Černomořská dimenze války na Ukrajině*. Vojenské rozhledy, 2016, roč. 25 (57), č. 1, s. 6-23, ISSN 2336-2995 (on-line).
 7. FRIEDMAN, G. (2015): *Flashpoints: the emerging crisis in Europe*. New York: Doubleday, 2015, 258 s. ISBN 978-0-385-53633-2
 8. HILL, F. – STENT, A. (2022): *The World Putin Wants, How Distortions About the Past Feed Delusions About the Future*, Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/world-putin-wants-fiona-hill-angela-stent?fbclid=IwAR1HhAwvPirEj9G1XSdadanGOFMttOZojllZJiu3XOZkrDrb_iXxpr3bz6U
 9. HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret Civilizácií*. Boj kultur a premena svetového poriadku. Praha: Rybka Publisher. 447 s. ISBN 80-86182-49-5
 10. CHVÁTALOVÁ, D. (2016): *Konflikt na Ukrajine a krymská krize*. Pražský Studentský Summit 2016. Background report XXII 01. 11 s. Dostupné na internete: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/10/Background-Ukrajina.pdf>
 11. KARASOVÁ, N. (2017): *Sankční politika EU a USA*. In: ŠÍR, J. (ed.): *Ruská agrese proti Ukrajině*. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 202-219.
 12. KOCHAJDOVÁ, M. (2020): *Geopolitické postavenia Ruska po udalostiach na Ukrajine v roku 2014*. Economic Review, Ekonomické rozhľady, 2020 ročník 49, 1/2020, ISSN 0323-262X, EV 4393/11. Dostupné na internete: https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/2020/er1_2020_kochajdova_fulltext.pdf
 13. ŠTEVKOV, P. (2018): *Aktéri ruskej zahraničnej politiky a ich interpretácia konfliktu na Ukrajine*. Dizertačná práca. Masarykova Univerzita. Fakulta sociálných štúdií, Katedra medzinárodných vzťahů a evropských štúdií Brno, Brno 2018. 161 s. Dostupné na internete: https://is.muni.cz/th/oiwq2/Stevkov_Dizertacna_praca.pdf
 14. TŮMA, M. – JANOŠEC, J. – PROCHÁZKA, J. (2009): *Obranná politika Československé a České republiky (1989 – 2009)*. Praha: PIC MO, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7278-522-3
 15. YUHAS, A. (2014). *Ukraine crisis: an essential guide to everything that's happened so far*. The Guardian. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/11/ukraine-russiacrimea-sanctions-us-eu-guide-explainer>
 16. ZUBRO, T. (2014): *Vnútropolitické determinanty krízovej situácie na Ukrajine*. Almanach – Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Vedecký časopis, ročník IX, 1/2014. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2014, s. 73-85. ISSN 1339-3502 Dostupné na internete: <https://fmv.euba.sk/RePEc/brv/almnch/A2014-1.pdf>
 17. Európska rada (2022): *Reakcia EÚ na inváziu Ruska na Ukrajinu*. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-response-ukraine-invasion/>
 18. Oxford Dictionary (2002): *The Oxford Essential Dictionary of the U.S. Military*. First Edition, Oxford University Press, eISBN: 9780199891580

Kontakt:

Ing. Martin Bakič

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

Demänová 393

031 01 Liptovský Mikuláš

Slovenská republika

email: mattibak@gmail.com

RECOVERING FROM SUPPLY CHAIN DISRUPTION POST COVID-19 PANDEMIC – A QUALITATIVE STUDY

Neha Jain

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: neha.jain@euba.sk

Abstract: The COVID-19 pandemic impacted the social and economic systems across the globe. In this study, the author highlights the disruption caused by the COVID-19 pandemic on the global supply chain. Even as the world still found itself in the middle of the pandemic, the industries across the world focused on streamlining the supply chain, prioritizing essential goods like food and medicines and at the same time trying to recover from the economic slowdown caused by the pandemic. The disruption in the supply chain necessitated the organizations to re-evaluate their supply chain models, understand the bottlenecks, and identify the areas to make their supply chain resilient for the future. In this qualitative study, the author highlights how a match between the top-down decisions coupled with bottom-up feedback loop, consolidated using qualitative interviews, and followed by a clearly defined action plan could help in identifying as well as addressing the weaker links in the supply chain. This study could form a basis for evaluation for supply chain optimizations in diverse industries and organizations.

Key words: COVID-19, Pandemic, Supply Chain disruption, organizational recovery

JEL: L90, R41, O18

Introduction

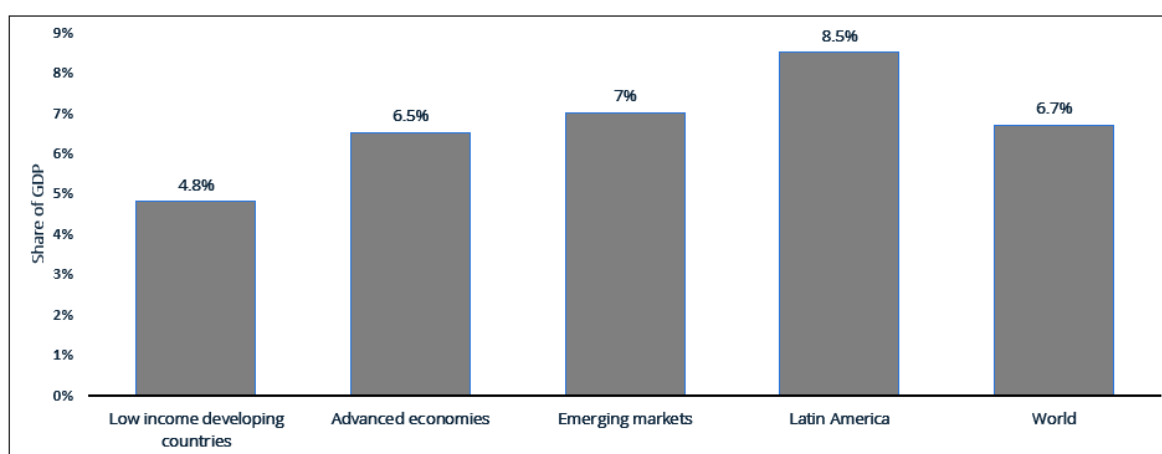
The COVID-19 pandemic affected the social and economic fabric across the globe. Personal or professional, corporate or policy-making, no aspect of human life remained untouched by the direct or indirect impact of the COVID-19 pandemic. With the world now more interconnected than ever in the past, the happenings at one place could have ripple effects across the remotest corners of the world. This is infact what happened with the global supply chain, when the happenings in one industry or one country, reached the organizations and companies across the globe. Hit by a wave of supply chain disruption, the companies across the globe were forced to re-evaluate their supply chain strategy, get a clear understanding of the problems at hand and to identify solutions in order to respond fast to the needs of their customers. This study shows how qualitative research methodology could support this assessment process. Building on the work of,³⁹ this study highlights how focused interviews across multiple internal stakeholder groups followed by systematic analysis could be used to get a clear understanding of the extent of disruption, find misalignments between the actual vision and ongoing actions, identify clear targets for improvement and bridge the gap between the top-down and bottom-up expectations. By transforming the interview data into a structured and well-defined action plan, organizations could use this data for rebuilding their supply chain and making it resilient for the future. This study could be translated to any global organization working across multiple locations and using an international supply chain process that may have been affected directly or indirectly by the COVID-19 pandemic.

³⁹ MACDONALD, J. R. – CORSI, T. M. (2013): Supply chain disruption management: Severe events, recovery, and performance.

1 COVID-19 Pandemic

The Corona Virus Disease (COVID-19) was first detected in China in the year 2019 and was declared to be a public health emergency of international concern by the World Health Organization in January 2020.⁴⁰ As of 17th of December 2021, over 271 million cases of COVID-19 had been reported with over 5.3 million human deaths linked to the disease.⁴¹ Numerous efforts were undertaken to curb the spread of the disease, including several social distancing measures.⁴² As the disease spread across the globe, it affected different aspects of the global socio-economic fabric. Global economic growth was stunted with different industries like tourism, airlines, oil and drilling feeling the negative impact strongly.⁴³ Figure 1 shows the impact of COVID-19 pandemic on the loss of GDP across the global regions.

Figure 1: Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy

Source: Statista (2021a)⁴⁴

2 Impact of COVID-19 on the global Supply Chain and the need for faster response and recovery

Over the last decades, global trade and supply chain became a prominent pillar of global economic development and growth.⁴⁵ COVID-19 pandemic disrupted the global supply chain, across nations, industries and organizations.⁴⁶ Global supply chain disruptions have been known to be caused by severe events like natural calamities⁴⁷ or international political relations.⁴⁸ The impact of COVID-19 pandemic on the global supply chain has been felt across

⁴⁰ WHO (2020a): COVID-19 Public Health Emergency of International Concern (PHEIC) Global research and innovation forum.

⁴¹ WHO (2021a): WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard.

⁴² HARVARD HEALTH PUBLISHING (2021): Preventing the spread of the coronavirus.

⁴³ HAYDON D. – KUMAR N. (2020): Industries Most and Least Impacted by COVID-19 from a Probability of Default Perspective – September 2020 Update.

⁴⁴ STATISTA (2021a): Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy.

⁴⁵ HOEKMAN, B. M. – JAVORCIK, B. K. S. (2006): Global integration and technology transfer.

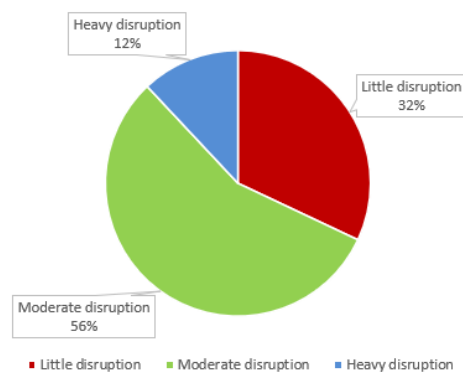
⁴⁶ GUAN, D. – WANG, D. – HALLEGATTE, S. – DAVIS, S. J. – HUO, J. – LI, S. – BAI, Y. – LEI, T. – XUE, Q. – COFFMAN, D. (2020): Global supply-chain effects of COVID-19 control measures.

⁴⁷ IVANOV, D. – WENDLER, E. (2018): Natural disasters and supply chain disruption management.

⁴⁸ HUANG, Y. – LIN, C. – LIU, S. – TANG, H. (2019): Supply chain linkages and financial markets: Evaluating the costs of the US-China trade war.

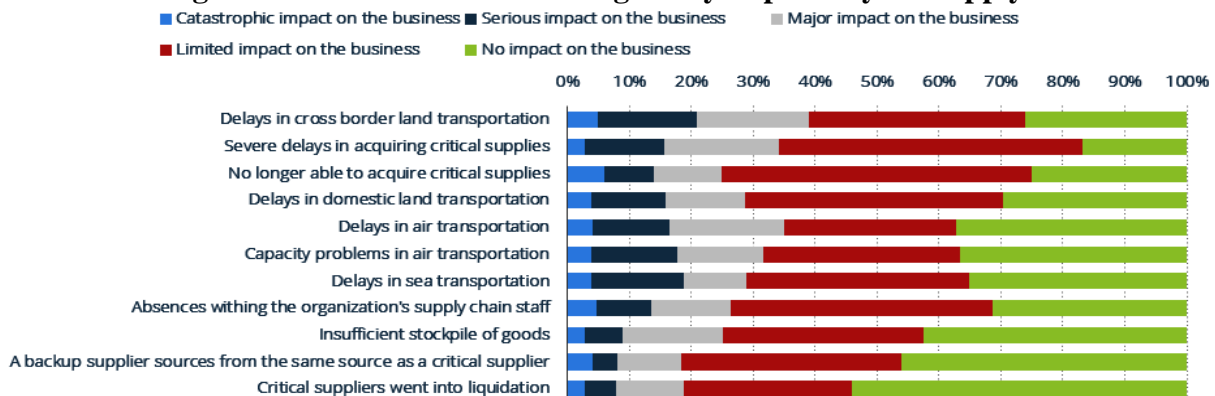
industries, products, services, countries and continents.^{49, 50} A study conducted with 173 respondents across 62 countries and 15 countries showed that over two-third of the respondents reported moderate or heavy disruption in the supply chain,^{51, 52} shown in figure 2. Diving a step deeper, this study further highlights the different areas of the supply chain with the degree of disruption caused by the pandemic, as shown in figure 3. The impact of the pandemic on inland and international transport has been critical, negatively impacting the global supply chain. Another study⁵³ revealed that over a third of the companies were unprepared for the disruption caused by the pandemic, as shown in figure 4. The extent of the disruption and the level of surprise with which it took the global economy, necessitates well thoughts and fast response for a prompt recovery.^{54, 55}

Figure 2: Level of supply chain disruption faced by retailers globally due to the coronavirus pandemic in 2020

Source: STATISTA. (2021b): Level of supply chain disruption faced by retailers globally due to the coronavirus pandemic in 2020¹³ ; BCI. (2021): Supply Chain Resilience Report 2021.¹⁴

Figure 3: How has COVID-19 negatively impacted your supply chain?

Source: STATISTA. (2021c): How has COVID-19 negatively impacted your supply chain?¹⁵

⁴⁹ CHOWDHURY, P. – PAUL, S. K. – KAISAR, S. – MOKTADIR, M. A. (2021): COVID-19 pandemic related supply chain studies: A systematic review.

⁵⁰ ADAY, S. (2020): Impact of COVID-19 on the food supply chain.

⁵¹ STATISTA (2021b): Level of supply chain disruption faced by retailers globally due to the coronavirus pandemic in 2020.

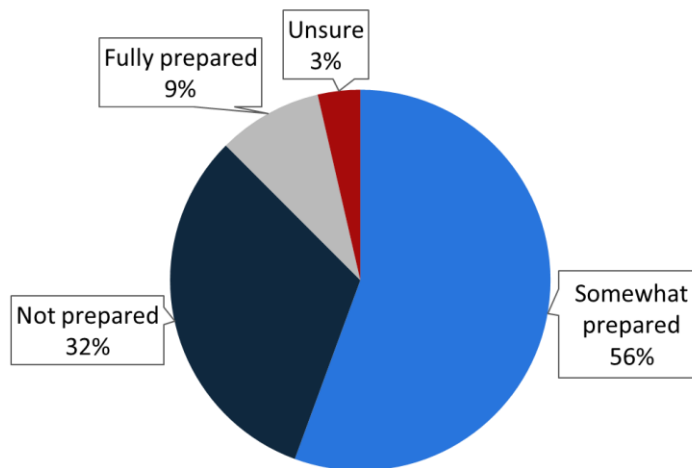
⁵² BCI (2021): Supply Chain Resilience Report 2021.

⁵³ STATISTA (2021c): How has COVID-19 negatively impacted your supply chain?

⁵⁴ MACDONALD, J. R. (2008): Supply chain disruption management: A conceptual framework and theoretical model.

⁵⁵ SARKIS, J. (2020): Supply chain sustainability: learning from the COVID-19 pandemic.

Figure 4: How prepared were your shipping and supply chain partners?

Source: STATISTA. (2021d): How prepared were your shipping and supply chain partners?⁵⁶

Macroscopic global studies are valuable in getting an overview of the market trends, global scenarios and to get an essence of the bigger picture. But looking at individual organizations and industries, once the global trends are known, the next step is to look within the organization, identify internal bottlenecks, areas of improvements and then to create a plan to set the actions in motion. For this purpose, the author recommends an interdisciplinary qualitative study with internal stakeholders as discussed in the next section.

3 Using Qualitative Research in building a resilient supply chain post COVID-19 pandemic

From the perspective of multinational organizations, disruptions are unwelcome but a reality that the business is faced with in the difficult times. Disruptions in the supply chain have been known to occur in the past due to diverse factors like natural calamities,⁹ geopolitics,^{10, 57} to name a few.

In the process of responding to the disruption caused in the supply chain by the COVID-19 pandemic, organizations need to keep an eye on the external happenings but at the same time look inwards, evaluate the complete supply chain, and identify the weak links. One way to do it is to collect inputs from diverse internal stakeholders. Brainstorming, focused group studies, field studies, interviews are some of the tools that could be used to get a clear understanding of the ongoing disruption, the changing needs of the organization, and the efforts underway.⁵⁸ Qualitative research offers the benefit of reaching closer to the subjects, be it a place, process or persons. Qualitative data collection tools like field studies, interviews, etc, qualitative research can be used to get a closer insight into the subject being studied.^{59, 60} Being close to the subject under study, qualitative research offers the possibility of diving deep into the extent

⁵⁶ STATISTA (2021d): How prepared were your shipping and supply chain partners?

⁵⁷ DURACH, C. F. – GLASEN, P. C. – STRAUBE, F. (2017): Disruption causes and disruption management in supply chains with Chinese suppliers: Managing cultural differences.

⁵⁸ EMERALD GROUP PUBLISHING (2006): Qualitative research in organizations and management: an international journal.

⁵⁹ AUERBACH, C. F. – SILVERSTEIN, L. B. (2003): Qualitative data: an introduction to coding and analysis.

⁶⁰ TAYLOR, S. J. – BOGDAN, R. - DEVAULT, M. L. (2016): Introduction to qualitative research methods : a guidebook and resource.

of the disruption and the impact across the organization.⁶¹ Macdonald & Corsi¹ recommended a qualitative research methodology for understanding the efforts that different companies made to overcome the supply chain disruptions caused by diverse factors, primarily natural calamities. Even though this research was done before the times of COVID-19 pandemic, the result remains as relevant today as ever. Macdonald & Corsi¹ interviewed individuals from multiple companies that worked their way through supply chain disruptions. Their research focused on collecting an overview of disruption management across companies and regions. The author here would like to extend this data collection methodology with the goal of looking deeper within an organization by interviewing diverse stakeholders within the organization to get deeper insights for disruption management. A deep-dive into the organization and interaction with diverse stakeholders could help get to the root-cause of the challenge at hand and may also reveal the bottom-up feedback that could then be matched to the top-down vision and strategy. Figure 5 shows a possible interview pattern that could be used to collect the feedback from multiple stakeholders across an organization. Here some key elements:

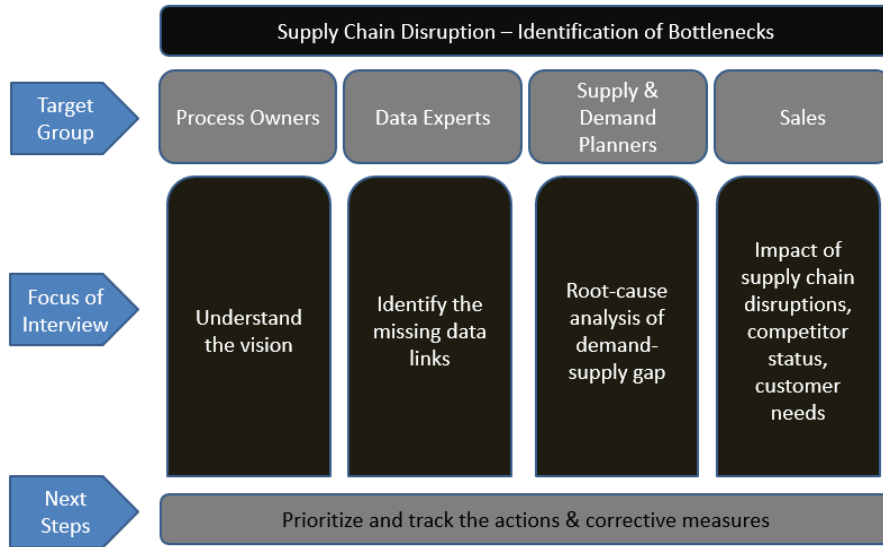
- **Understand the vision of the supply chain process within the organization:** this is of key importance as this could help in matching the feedback from the bottom-up interviews and assess if the understanding of the vision and strategy is unified across the organization, especially in times of disruption. This could be done by interviewing the owners of the supply chain process within an organization.
- **Identify the missing data links:** This is important especially with organizations working across multiple locations, countries or continents. Such organizations often need a consolidation of data to enhance visibility and enable faster response to the changing external and internal circumstances. Such data could refer to, for example, semi-finished goods, goods in transit, inventory in own warehouses, inventory in stock at customers, order intake, production capacity based on manpower and raw-material availability, etc. Especially in times of increased digitalization and the wide variety of tools and services available on the market, it is crucial for companies to keep up-to-date with the newest technologies in order to offer better transparency and longer visibility in terms of data based planning.
- **Identify the causes of the gap in the demand & supply:** This is important when looking at the complete end-to-end value chain within an organization. Several internal and external factors lead to unwanted gaps between demand and supply like raw material availability, supplier reliability etc. In terms of COVID-19, several additional factors came into play like manpower shortage due to illness or social restriction measures,⁶² disruption in the shipping industry.^{11, 63}
- **Understand the customer expectations and competitor performance:** This is important in order to match the internal actions with the external expectations. Questions like, how have the customer expectations and needs changed, is the competition also affected by the supply chain disruption, how does the organization fare in comparison with the competition, what are the current market benchmarks in terms of delivery times and delivery reliability, could help in streamlining the improvement efforts towards market-oriented goals.

⁶¹ BABBIE, E. R. (2013): The basics of social research.

⁶² CHATTERJEE, P. (2020): Indian pharma threatened by COVID-19 shutdowns in China.

⁶³ ALAMOUSH, A. – BALLINI, F. – ÖLÇER, A. I. (2022): Ports, maritime transport, and industry: The immediate impact of COVID-19 and the way forward.

Figure 5: Selecting internal stakeholders for qualitative interviews and focusing on different aspects of supply chain disruption

Source: created by author

For the analysis of the data collected in the interviews, the author recommends and supports the qualitative grounded theory methodology,⁶⁴ as also used by,²⁴ including the use of qualitative analysis software like ATLAS TI.⁶⁵ Through a systematic collection of the interview data, followed by the coding process by clustering the main ideas into codes, concepts and categories, the key pain-points and necessary actions across the target groups can be identified.

Good ideas and feedback fail to serve their purpose if not put to action.^{66, 67} Once the interviews are completed and the collected data is analyzed, the author recommends the next step, namely, defining key actions with clear responsibilities and timelines. Disruptions often require a fast short-term response and therefore the responsibilities could be allotted in the short-term to selected interdisciplinary teams or individuals as needed. On mind- to long-term, the responsibilities related to the concerned actions could be transferred back to the regular supply chain line organizations. An example of transferring the interview feedback to concrete short- and mid-term actions is shown in figure 6. Critical is to keep the momentum, to track the short-term actions at a high frequency, e.g. daily or weekly. With clear top-down vision coupled with well defined bottom-up targets, the missing links in the disrupted chains could be identified and addressed faster and if needed, timely help in the form of additional resources, be it internal or external, could be sought.

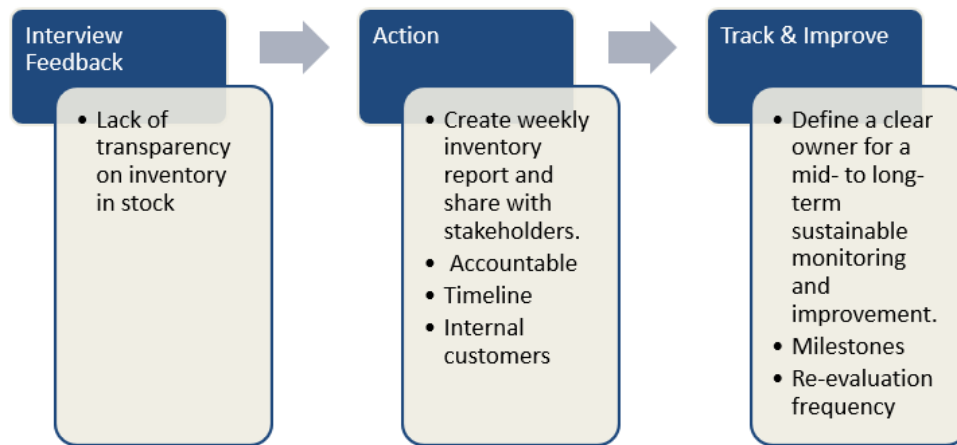
⁶⁴ GLASER, B. G. – STRAUSS, A. L. – STRUTZEL, E. (1968): The discovery of grounded theory; strategies for qualitative research.

⁶⁵ ATLAS.TI (2020): Scientific Software Development GmbH.

⁶⁶ WATSON, S. (2003): Closing the feedback loop: Ensuring effective action from student feedback.

⁶⁷ CHUNG, B. G. (1997): Collecting and using employee feedback: an effective way to understand customers' needs.

**Figure 6: Using interview feedback to create concrete actions and action tracker.
An example**

Source: Created by author

Conclusion

A majority of international organizations across the globe found themselves unprepared when faced with supply-chain disruptions caused by the far reaching effects of the COVID-19 pandemic. Several studies within the scientific community show the impact of the COVID-19 pandemic on the global supply chain on a macroscopic level. The author takes this work one step further by stressing the significance of qualitative analysis by interviewing multiple stakeholders within an organization in order to find a fit between the top-down vision and bottom-up expectations. This approach would help identify the ongoing pain-points, the missing links in the organizational supply chain and even identify possible solutions. As this study stresses, conducting and analyzing the interviews is not enough, what is then needed is transferring the feedback from the interviews into a structured action plan with clearly defined roles, responsibilities and timelines. Organizational disruptions are not new and always require a strong consolidated response from diverse stakeholders within an organization. The lessons from COVID-19 could only help the organizations become resilient for the future.

References:

1. ADAY, S. (2020): Impact of COVID-19 on the food supply chain. In: *Food Quality and Safety*, vol. 4, no. 4, pp. 167-180.
2. ALAMOUSH, A. – BALLINI, F. – ÖLÇER, A. I. (2022): Ports, maritime transport, and industry: The immediate impact of COVID-19 and the way forward. In: *Maritime Technology and Research*, vol. 4, no. 1.
3. ATLAS.TI (2020): Scientific Software Development GmbH. Available at: https://www.google.com/search?q=atlas+ti&rlz=1C1GCEU_deAT983AT983&oq=atlas+ti&aqs=chrome..69i57j69i59l3j0i512j69i60l3.1611j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8
4. AUERBACH, C. F. – SILVERSTEIN, L. B. (2003): *Qualitative data: an introduction to coding and analysis*. New York: New York University Press.
5. BABBIE, E. R. (2013): *The basics of social research*. 6th edn, Wadsworth, Andover;

- Belmont, Calif.
6. BCI (2021): Supply Chain Resilience Report 2021. Available online at: <https://www.thebci.org/static/e02a3e5f-82e5-4ff1-b8bc61de9657e9c8/BCI-0007h-Supply-Chain-Resilience-ReportLow-Singles.pdf>.
 7. CHATTERJEE, P. (2020): Indian pharma threatened by COVID-19 shutdowns in China. In: *The Lancet*, vol. 395, no. 10225, pp. 675.
 8. CHOWDHURY, P. – PAUL, S. K. – KAISAR, S. – MOKTADIR, M. A. (2021): COVID-19 pandemic related supply chain studies: A systematic review. In: *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, pp. 102271.
 9. CHUNG, B. G. (1997): Collecting and using employee feedback: an effective way to understand customers' needs. In: *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, vol. 38, no. 5, pp. 50-57.
 10. DURACH, C. F. – GLASEN, P. C. – STRAUBE, F. (2017): Disruption causes and disruption management in supply chains with Chinese suppliers: Managing cultural differences. In: *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*.
 11. EMERALD GROUP PUBLISHING (2006): Qualitative research in organizations and management: an international journal. In: *Qualitative research in organizations and management*.
 12. GLASER, B. G. – STRAUSS, A. L. – STRUTZEL, E. (1968): The discovery of grounded theory; strategies for qualitative research. In: *Nursing research*, vol. 17, no. 4, pp. 364.
 13. GUAN, D. – WANG, D. – HALLEGATTE, S. – DAVIS, S. J. – HUO, J. – LI, S. – BAI, Y. – LEI, T. – XUE, Q. – COFFMAN, D. (2020): Global supply-chain effects of COVID-19 control measures. In: *Nature human behaviour*, vol. 4, no. 6, pp. 577-587.
 14. HARVARD HEALTH PUBLISHING (2021): Preventing the spread of the coronavirus. Available online at: <https://www.health.harvard.edu/diseases-and-conditions/preventing-the-spread-of-the-coronavirus>
 15. HAYDON, D. – KUMAR, N. (2020): Industries Most and Least Impacted by COVID-19 from a Probability of Default Perspective – September 2020 Update. Available online at: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/blog/industries-most-and-least-impacted-by-covid19-from-a-probability-of-default-perspective-september-2020-update>.
 16. HOEKMAN, B. M. – JAVORCIK, B. K. S. (2006): *Global integration and technology transfer*, illustrat edn, World Bank, Washington, DC.
 17. HUANG, Y. – LIN, C. – LIU, S. – TANG, H. (2019): Supply chain linkages and financial markets: Evaluating the costs of the US-China trade war. In: *Trade War: The Clash of Economic Systems Endangering Global Prosperity*, pp. 65-72.
 18. IVANOV, D. – WENDLER, E. (2018): Natural disasters and supply chain disruption management. In: *Handbook of Disaster Risk Reduction & Management* World Scientific, pp. 245-271.
 19. MACDONALD, J. R. – CORSI, T. M. (2013): Supply chain disruption management: Severe events, recovery, and performance. In: *Journal of Business Logistics*, vol. 34, no. 4, pp. 270-288.
 20. MACDONALD, J. R. (2008): *Supply chain disruption management: A conceptual framework and theoretical model*, University of Maryland, College Park.
 21. STATISTA (2021a): Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Available online at: <https://www.statista.com/statistics/1240594/gdp-loss-covid-19-economy/>.
 22. STATISTA (2021b): Level of supply chain disruption faced by retailers globally due to the coronavirus pandemic in 2020. Available online at: <https://www.statista.com/statistics/1143421/coronavirus-supply-chain-disruptions-in-retail-worldwide/>.

23. STATISTA (2021c): How has COVID-19 negatively impacted your supply chain? Available online at: <https://www.statista.com/statistics/1182233/impact-covid-19-supply-chain/>.
24. STATISTA (2021d): How prepared were your shipping and supply chain partners? Available online at: <https://www.statista.com/statistics/1129241/supply-chain-partners-preparedness-coronavirus/>.
25. SARKIS, J. (2020): Supply chain sustainability: learning from the COVID-19 pandemic. In: *International Journal of Operations & Production Management*.
26. TAYLOR, S. J. – BOGDAN, R. – DEVAULT, M. L. (2016): Introduction to qualitative research methods : a guidebook and resource. 4th ed. Hoboken, New Jersey: Wiley ISBN 9781118767290.
27. WATSON, S. (2003): Closing the feedback loop: Ensuring effective action from student feedback. In: *Tertiary education and management*, vol. 9, no. 2, pp. 145-157.
28. WHO (2020a): COVID-19 Public Health Emergency of International Concern (PHEIC) Global research and innovation forum. Available online at: [https://www.who.int/publications/m/item/covid-19-public-health-emergency-of-international-concern-\(pheic\)-global-research-and-innovation-forum](https://www.who.int/publications/m/item/covid-19-public-health-emergency-of-international-concern-(pheic)-global-research-and-innovation-forum).
29. WHO (2021a): WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Available online at: <https://covid19.who.int/>.

Contact:

Neha Jain, MA

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
Slovak Republic
e-mail: neha.jain@euba.sk

ANWAR AS-SĀDĀT OPÚŠŤA REVOLUČNÝ KURZ¹

Prvá časť: v domácej politike

ANWAR AS-SĀDĀT IS ABANDONING THE REVOLUTIONARY COURSE I. In Domestic Policy

Karol R. Sorby

Ústav orientalistiky Slovenskej akadémie vied, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, karol.sorby@savba.sk

Abstrakt: Keď Anwar as-Sādāt v máji 1971 odstránil svojich rivalov z vlády a z vedenia Arabského socialistického zväzu, jeho ďalšou úlohou bolo zaistiť si domácu politickú základňu. Potom vyhlásil politickú a hospodársku liberalizáciu pod heslom „opravnej revolúcie“. Nový prezident zdedil po Džamālovi ‘Abdannāširovi ťažký súbor zložitých hospodárskych a politických problémov. Bez hanby predstieral lojalitu voči princípom presadzovaným jeho predchodcom, hlásil sa k jeho politike, ale to mu nebránilo v zavádzaní rozsiahlych zmien. Konfrontácia s Izraelom formou „ani vojna, ani mier“ si vyžadovala vojenské výdavky, ktoré oberali egyptské hospodárstvo o mnoho miliónov USD ročne. Pokým Egypt zostával v stave aktívneho nepriateľstva s Izraelom, také možné zdroje príjmov ako turizmus, poplatky za využívanie Suezského prielivu a zahraničné investície nebolo možné využívať. Preto začal pozývať súkromných investorov (domácich aj zahraničných), aby investovali do egyptských podnikov. Každému bolo jasné, že ustupuje od zásad arabského socializmu presadzovaných v predošlom období, ktoré spočívali na štátnom vlastníctve kľúčových odvetví hospodárstva, aby sa zachovala hospodárska nezávislosť štátu. Hoci dotýkať sa zásluh a cti bývalého prezidenta bolo ešte stále „tabu“, začal sa pomalý proces „denāširizácie“.

Kľúčové slová: odstraňovanie politických rivalov; postupný ústup od socialistických zásad; nadbiehanie buržoáznym a náboženským kruhom; príprava na oslobodenie okupovaných území.

JEL klasifikácia: F51, Y80

Abstract: After Anwar as-Sādāt in May 1971 purged the government and the Arab Socialist Union of his rivals, his further task was to secure his domestic political base. Then he proclaimed political and economic liberalization wrapped up in the slogan of „rectification of the revolution“. The new president inherited from Jamāl ‘Abdannāšir a difficult set of interrelated economic and political problems. Without shame, he pretended loyalty to the principles promoted by his predecessor, professed his policies, but this did not prevent him from introducing far-reaching changes. The “no war, no peace” confrontation with Israel required military expenditures that were draining the Egyptian economy of several hundred million dollars per year. As long as Egypt remained in a state of active hostility with Israel, such potential sources of revenue as tourism, Suez Canal fees, and foreign investment would not materialize. Therefore, he began to invite private investors (both domestic and foreign) to invest in Egyptian enterprises. It was clear to everyone that he was moving away from the principles of Arab socialism promoted in the previous period, which rested on state ownership of key sectors of the economy in order to preserve the economic independence of the state. Although touching the merits and honours of the former president was still a “taboo”, a slow process of “denāširization” began.

¹ Štúdia bola vypracovaná v ÚO SAV v rámci projektu VEGA- 2/0027/22.

Key words: the removal of political rivals; gradual abandoning of socialist principles; advances to bourgeois and religious circles; preparations for the liberation of the occupied territories.

JEL classification: F51, Y80

Úvod

Na jar 1971 sa naplno rozohorel zápas o charakter egyptského štátu po smrti Džamāla °Abdannāšira. Kríza sa začala 25. apríla 1971 na mimoriadnom zhromaždení ústredného výboru Arabského socialistického zväzu.² Na programe rokovania bol návrh na zjednotenie Egypta, Sýrie a Líbye, ale návrh skrýval hlbší zmysel, pretože keby bolo zjednotenie schválené, znamenalo by to rozsiahle administratívne zmeny v štáte a nové voľby, ktoré by prezidentovi dali možnosť odstrániť svojich potenciálnych oponentov. Dotknutí politici si to uvedomovali, a preto pod vedením °Alího Šabrího spustili tvrdý útok proti navrhovanému zjednoteniu.³ Keď sa drvivá väčšina prítomných postavila proti návrhu sa zdalo, že prezident utrpel porážku, ale on nemienil zložiť zbrane a paradoxne ho „podržala“ armáda. V priebehu troch týždňov boli vedúci predstavitelia „ľavicovej“ opozície označení za „mocenské centrá“, zbavení funkcií a 15. mája 1971 Anwar as-Sādāt úspešne ukončil číстку, ktorú vznešene nazval „opravnou revolúciou“.⁴ Išlo v podstate o štátny prevrat, v rámci ktorého všetci jeho potenciálni oponenti z ľavicového politického spektra skončili vo väzení.⁵

Po ôsmich mesiacoch kolektívneho vládnutia, počas ktorého americkí pozorovatelia očakávali, že najbližší spolupracovníci Džamāla °Abdannāšira ho vytlačia z úradu,⁶ Anwar as-Sādāt uskutočnil v máji 1971 politický prevrat, ktorý vznešene nazval „opravnou revolúciou“, čím prevzal neobmedzenú vládu nad Egyptom.⁷ °Alī Šabrī a viacerí ďalší významní predstavitelia politického života dovtedajšieho obdobia boli účelovo obvinení zo sprisahania s cieľom zvrhnúť prezidenta.⁸ Boli postavení pred súd a po inscenovaných procesoch odsúdení na dlhoročné tresty väzenia. *Nāširovci* a iní ľavicoví aktivisti (osobitne sympatizanti °Alího Šabrího) boli odstránení z funkcií. Ohlas na vyčistenie tzv. „mocenských centier“ bývalého prezidenta nebol výrazný, keďže prezident sa zaviazal, že bude rešpektovať občianske slobody a na zakrytie svojich plánov predstieral, že pokračuje v politike svojho predchodcu a v úzkej spolupráci so ZSSR.⁹

Vynára sa otázka ako sa Anwarovi as-Sādátovi podarilo neutralizovať celý rad politicky aktívnych vrstiev a tiež zaručiť si v prvom období podporu viacerých skupín, ktorých záujmy sa zhodovali s nastúpeným kurzom.¹⁰ Odpoveď na túto otázku nemôže byť jednoznačná. Jedna z hlavných príčin spočíva zrejme v tom, že nový režim sa spočiatku tváril, že je verný *nāširovskej* línii. Zmeny sa diali opatrne, krok za krokom, aby sa výrazne nerozhádzali

² MAR°Ī, Sajjid: *Awrāq sijāsija*. [Politické listy]. Diel III. Káhira: al-Maktab al-miṣrī al-ḥadīṭ, 1979, s. 640.

³ ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*. The American University in Cairo Press, 1987, s. 161;

KŇAZEVA, Alexandr Grigorjevič: *Jegipet posle Nasera, 1970 – 1980*. Moskva: Izdat. Nauka, 1986, s. 31-37.

⁴ COOPER, Mark Neal: *The Transformation of Egypt*. Baltimore, MD: Johns Hopkins Univ. P., 1982, s. 71-72.

⁵ At-TĀ°IH, Sa°d: *Miṣr bajna °ahdajni, 1952-1970/1970-1981*. [Egypt medzi dvoma epochami]. Bejrút: Dār an-niḍāl li at-tibā°a wa an-našr wa at-tawzī°, 1982, s. 15-16.

⁶ COOK, Steven A.: *The Struggle for Egypt. From Nasser to Tahrir Square*. New York: Oxford University Press, 2013, s. 113.

⁷ HAJKAL, Muḥammad Ḥasanajn: *Charīf al-ḡadab. Qiṣṣat bidājat wa nihājat °aṣr Anwar as-Sādāt*. [Jeseň hnevu. Príbeh začiatku a konca éry Anwara as-Sādāta]. Bejrút: Šarikat al-maṭbū°āt li at-tawzī° wa an-našr, 1985. (12. vyd.), s. 106.

⁸ ISRAELI, Raphael: *Man of Defiance. A Political Biography of Anwar Sadat*. Totowa, New Jersey: Barnes & Noble Books, 1985, s. 63-65.

⁹ PENNAR, Jaan: *The U.S.S.R. and the Arabs. The Ideological Dimension*. London: C. Hurst & Company, 1973, s. 87-88.

¹⁰ SHOUKRI, Ghali: *Egypt: Portrait of a President. Sadat's Road to Jerusalem*. London: Zed Press, 1981, s. 48.

s ústavou a základnými revolučnými dokumentmi a nepovažovali sa za protiústavné. Ešte 10. mája 1971 Anwar as-Sādāt slávnostne vyhlásil pred parlamentnou frakciou ASZ: „Naše heslo je jasné. My sme jedna rodina, rodina revolúcie 23. júla, sme rodinou Džamāla °Abdannāšira. Naše názory sa môžu rozchádzať, ale vždy zostaneme v lone jednej rodiny“.¹¹ Všetky svoje kroky, aj tie, ktoré mali jasne protidemokratický charakter, predkladal ako pokračovanie *nāširovskej* politiky.

Vít'azstvo Anwara as-Sādāta malo ďalekosiahle dôsledky. Jeho hlavní oponenti, muži, ktorí boli jedinou bezprostrednou hrozbou pre jeho autoritu, boli odstránení zo svojich funkcií. Tie následne zaujali jeho nominanti: spojenci a prívrženci a bol to prvý a rozhodujúci krok pri konsolidácii jeho vlády. *Slobodní dôstojníci* ako súdržná politická sila dvadsať rokov ovládajúca vrchol moci, boli rozprášaní. Elity najviac oddané *nāširizmu*, ktoré sa formovali v šesťdesiatych rokoch boli zdecimované a Anwar as-Sādāt mal voľný priestor, aby zmenil politické smerovanie Egypta.¹² Čistka mala aj politické dôsledky: odstránenie mužov, ktorých sovietske vedenie považovalo za svojich sympatizantov, nebolo v Moskve prijímané priaznivo, ale pre USA bolo signálom, že Egypt už nie je vazalom ZSSR a je teraz ovládaný elitou pripravenou otočiť sa k Západu.

1 Snaha o posilnenie nového režimu

Májová kríza odhalila problém nového egyptského režimu s čiastočne inštitucionalizovaným autoritárskym politickým zriadením vzhľadom na to, že nastal konflikt okolo autority prezidentského úradu, ktorý počas vlády Džamāla °Abdannāšira neexistoval. Výsledok bol preto vytvorený rovnako neformálnym zápasom o politickú podporu, v ktorom osobné rivality a klientelizmus hrali úlohu, tak ako prijímané pravidlá. V tomto konflikte boli oponenti Anwara as-Sādāta znevýhodnení vlastnými spormi a tiež tým, že ostatní príslušníci elity odmietali skutočnosť, že si monopolizujú rozhodujúce postavenia vo vedení štátu.¹³ Anwar as-Sādāt nemal toľko nepriateľov, a tak sa stal atraktívnym ochrancom neukojených ambiciózných politikov dúfajúcich, že odstránením svojich rivalov od moci sa pred nimi vynoria príležitosti. Preukázal síce veľkú šikovnosť pri využívaní rivalít vo vnútri elít pri budovaní koalícií, ale rozhodujúcim sa ukázalo všeobecné prijímanie tradičnej zákonnej autority prezidentskej funkcie. Poskytlo mužovi, ktorý bol dovtedy väčšinou v politickom tieni, mimoriadnu moc, vrátane práva na odvolávanie svojich možných rivalov.¹⁴ V rozhodujúcom okamihu, lojalita k prezidentovi prekonala tak osobné a kolegiálne vzťahy, ako aj vzťahy s inštitucionálnou základňou.

Anwarovi as-Sādātovi chýbalo charizmatické vyžarovanie Džamāla °Abdannāšira na masu a hoci si želel vládnuť spôsobom jeho populizmu, nikdy nemohol dúfať, že by to prijala väčšina ľudu. Keďže mu chýbala taká nenapadnuteľná a nedosiahnuteľná legitimita, ťažko mohol očakávať, že by dokázal hrať úlohu muža, ktorý nastolí rovnováhu medzi rozličnými triedami a vrstvami tak ako Džamāl °Abdannāšir. Anwar as-Sādāt si preto potreboval vybudovať pevnú podporu v určitých vrstvách spoločnosti, ktorá by mu poskytovala pevnú a trvalú podporu a prijímala ho ako vodcu, nie ako človeka nedosahujúceho úroveň svojho predchodcu. Na radu Muḥammada Ḥasanajna Hajkala začal vyzdvihovať otázky demokracie.¹⁵

¹¹ Denník *al-Ahrām*, 11. 5. 1971.

¹² IMĀM, °Abdallāh: *Inqilāb 15 mājū. Al-qišša al-kāmila*. [Prevrat 15. mája. Úplný príbeh]. Káhira: Dār al-Mawqif al-°arabī, 1983, s. 472-474.

¹³ HINNEBUSCH, Raymond: *Egyptian Politics under Sadat: The Post Populist Development of an Authoritarian Modernizing State*. Boulder, Col.: Lynne Rienner Publishers, 1988, s. 44-45.

¹⁴ AL-CHAṬĪB: °Umar. *Miṣr wa al-ḥarb ma°a Isrā'īl, 1952 – 1973*. [Egypt a vojna s Izraelom]. Bagdad: Dār al-ḥurrīja li aṭ-ṭibā°a, 1977, s. 196.

¹⁵ ŠARAF, Sāmī – radḡul al-ma°lūmāt alladī šamata ṭawīlan jataḥaddaṭ li-°Abdallāh Imām: °Abdannāšir. *Hakaḍā kāna jaḥkumu Miṣr*. [Sāmī Šaraf, informovaný muž, ktorý dlho mlčal, rozpráva °Abdallāhovi Imāmovi: °Abdannāšir. Takto vládol Egyptu]. Káhira: al-Madbūlī aš-šaḡir, 1996, s. 432.

Jeho stávka na buržoáziu, tak v štátnom, ako aj v súkromnom sektore, bola preto prirodzená: buržoázia bola dynamickou spoločenskou silou; jej predstavitelia tvorili väčšinu štátnych zamestnancov. Napriek dlhým rokom ústrkov za revolučného režimu nebola zlikvidovaná a v nových podmienkach kladne reagovala na ústup Anwara as-Sādāta od arabského socializmu. Prezidentov úmysel nakloniť si buržoáziu bol zjavný od začiatku: veď zápas so skupinou °Alīho Šabrīho viedol pod heslom „korekcie revolúcie z roku 1952“.¹⁶ Obmedzovanie súkromného vlastníctva a práv buržoázie v šesťdesiatych rokoch označil za neúspech a zavádzal opatrenia na jej podporu: išlo najmä o navrátenie znárodneného majetku a odstránenie „politckej izolácie“ jej predstaviteľov, čo im umožnilo návrat do politickej činnosti. Isté obmedzené opatrenia smerujúce k hospodárskej liberalizácii podnietili investovanie kapitálu z arabských ropných monarchií v Egypte.¹⁷ V buržoáznych kruhoch boli náznaky zmien v prezidentovej zahraničnopolitickej orientácii: rastúca ostražitosť voči ZSSR a jeho nadbiehanie Západu prijímané s potešením.

Spoločenské spektrum opory nového režimu bolo dosť široké. Nadšencami nastupujúcich zmien v smerovaní režimu sa stali príslušníci vyšších byrokratických vrstiev štátneho aparátu, ktorí sa snažili využiť materiálne prostriedky nazhromaždené počas služby vo vyšších funkciách v súkromnom sektore a potrebovali pevné záruky, že nedôjde k vyvlastňovaniu. K tejto vrstve sa pridala aj bývalá buržoázia, postihnutá v uplynulom období vyvlastňovaním, ktorá sa za vlády Džamāla °Abdannāšira maskovala, ochotne preberala socialistické heslá a spájala sa rodinnými väzbami s predstaviteľmi vtedajšieho revolučného vedenia.¹⁸ Nový režim podporovala aj značná časť buržoázno-liberálnej inteligencie, ktorá úplne odmietala celý *nāširovský* experiment s odôvodnením, že v období revolučnej prestavby 50. a 60. rokov boli porušené niektoré buržoázno-demokratické normy. Sem možno zaradiť aj dôstojníkov prepustených pre zlyhanie na veliteľských postoch po čistke v roku 1967 z ozbrojených síl, protirevolučne naladených predstaviteľov maloburžoázie v malých mestách aj na vidieku.

Viacerí pracovníci z mediálnej oblasti, ktorí v predošlom období bez presvedčenia šíрили socialistickú ideológiu, teraz dobrovoľne prevzali úlohu ideológov nového režimu: pomaly a opatrne menili kampaň proti „mocenským centráam“ na *protināširovskú* kampaň. Mottom ich vystúpení bola téza, že je najvyšší čas ukončiť smerovanie Egypta *nāširovskou* cestou revolučných premien spoločenského života.¹⁹ Tendenčne obviňovali predošlé vedenie štátu tvrdeniami, že podceňovalo a prehliadalo zásady demokracie a zbytočným centrálnym plánovaním v 60-tych rokoch spôsobilo krajine vážne hospodárske ťažkosti a podobne. Anwar as-Sādāt využíval buržoáziu kritizované „nedostatky“ predošlého režimu, aby diskreditoval *nāširizmus* ako celok a jeho socialistické reformy osobitne v nádeji, že tým ospravedlní zamýšľaný úplný obrat v smerovaní dovtedajšej domácej i zahraničnej politiky. Osobu Džamāla °Abdannāšira a mnohé opatrenia jeho socialistickej politiky podrobil obozretnej kritike, ale napriek tomu pokračoval vo vychvaľovaní zásluh ZSSR na rozvoji Egypta.²⁰ Uväznenie vysokých predstaviteľov vlády a ASZ považovaných za sympatizantov ZSSR, nemohla Moskva nechať bez povšimnutia.

S cieľom upevniť si moc v štáte, sa Anwar as-Sādāt po víťazstve nad skupinou °Alīho Šabrīho obklopil skupinou lojálnych politikov. Nová vláda bola zostavená z veteránov predošlého obdobia, ale očistená od ľavicovo orientovaných dôstojníkov, ktorí vládli v šesťdesiatych rokoch. V jeho výbere prevládali predstavitelia civilnej sféry a umiernení

¹⁶ ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*. The American University in Cairo Press, 1987, s. 166-167.

¹⁷ HINNEBUSCH, Raymond: *Egyptian Politics under Sadat*, s. 50.

¹⁸ AL-CHŪLĪ, Luṭfi: *Madrasat as-Sādāt as-sijāsija wa al-ǧasār al-miṣrī*. [Politická škola as-Sādāta a egyptská ľavica]. Káhira: Kitāb al-Ahālī, 1986, s. 114.

¹⁹ KŇAZEVA, Alexandr Grigorjevič: *Jegipet posle Nasera, 1970 – 1980*, s. 38.

²⁰ TAYLOR, Alan: *The Arab Balance of Power*. New York: Syracuse University Press, 1982, s. 49.

nāširovci. Objavili sa v ňom aj niekoľkí poprední predstavitelia egyptskej ľavice ako boli Muḥammad °Abdassalām az-Zajjāt, Ismā°il Šabrī °Abdallāh, Fu°ād Mursī a ďalší.²¹ V každom prípade to bola veľmi rôznorodá koalícia zomknutá hlavne lojalitou k prezidentovi a nepriateľstvom k jeho potenciálnym rivalom. K predstaviteľom výrazne konzervatívneho a prozápadného smerovania patrili Maḥmūd Fawzī, vymenovaný za premiéra dvakrát (v novembri 1970 a po prevrate 15. mája) a Sajjid Mar°ī, minister poľnohospodárstva a neskôr generálny tajomník jedinej masovej politickej strany *Arabského socialistického zväzu (ASZ)*. K umierneným *nāširovcom* patrili °Azīz Šidqī, minister priemyslu a neskôr premiér a Muḥammad Ḥasanajn Hajkal, vplyvný vydavateľ denníka *al-Ahrām* a istý čas aj minister informácií.²² Okolo týchto mužov bol celý rad menej vplyvných osobností: napr. genmjr. Mamdūḥ Sālim, kariérny policajný dôstojník, ktorý sa politicky prejavil najmä lojalitou k prezidentovi v konflikte so skupinou °Alīho Šabrīho, a potom zaujal dôležitú funkciu ministra vnútra. Vojakov dostatočne zastupovali viacerí bývalí *Slobodní dôstojníci*, ktorí sa postavili na stranu prezidenta v zápase o následníctvo, o. i. Ḥusajn aš-Šāfi°ī, ktorý sa stal viceprezidentom, Maḥmūd Rijād, ktorý zostal ministrom zahraničných vecí a genpor. Dr. Muḥammad °Abdalqādir Ḥātim sa stal podpredsedom vlády a ministrom informácií.²³

Ponechanie niektorých politikov v ministerských funkciách posilňovalo mylnú predstavu o kontinuite režimu v oblasti hospodárskej politiky. Prezidentovo poverenie vedením vlády a ASZ civilistami a jeho úzke vzťahy s ďalšími civilistami signalizovali vznik akejsi mocenskej rovnováhy v režime medzi predstaviteľmi ozbrojených síl a civilnej sféry. Schopnosť Anwara as-Sādāta tlmiť rivalitu medzi vojakmi a civilistami, ako aj medzi konzervatívnym a liberálnym krídlom svojich spolupracovníkov, posilnila jeho postavenie a zvýšila jeho vplyv.²⁴ Hlavným prezidentovým spojencom v armáde bol náčelník generálneho štábu armády (NGŠ) generálporučik Muḥammad Aḥmad Šādiq, ktorý sa po odvolaní generálpukovníka Muḥammada Fawzīho, stal ministrom obrany a hlavným veliteľom ozbrojených síl. Novým NGŠ sa stal nečakane genpor. Sa°daddīn aš-Šādīlī, ktorý bol z hľadiska seniorátu v ozbrojených silách až na dvanástom mieste. Otázkou je, prečo prezident vymenoval do tejto významnej funkcie práve jeho. Egyptský autor uvádza, že 18. apríla 1971 sa uskutočnilo veliteľské zhromaždenie šestnástich najvyšších dôstojníkov armády na ktorom im genplk. Muḥammad Fawzī oznámil, že o vytvorení Federácie arabských republík sa dozvedel iba pred niekoľkými hodinami z médií. Dodal, že nesúhlasí s týmto rozhodnutím a požiadal o ich názor, aby ho mohol tlmočiť vo vláde. Všetci prítomní s ním súhlasili, okrem Sa°daddīna aš-Šādīlīho. Bez spochybňovania veliteľských kvalít tohto generála možno s istotou tvrdiť, že za jeho vymenovaním za NGŠ bol jeho nesúhlas s názorom nadriadeného, ktorý nepatril k mužom nového prezidenta.²⁵

Netrvalo dlho a verejnosti predtým málo známi funkcionári, ktorí pomohli prezidentovi uskutočniť prevrat 15. mája 1971, získali vysoké funkcie. V Ústrednom výbore ASZ sa sformovala skupina (Muḥammad °Utmān Ismā°il, Jūsuf Makkādī a Aḥmad °Abdalachīr),²⁶ ktorí predtým nehrali v politickom živote Egypta žiadnu významnú úlohu a dvaja boli sudcami. Do tieto skupiny patrili aj ministri °Abdal°azīz Kāmil pre *waqfy*,²⁷ Kamāl Abū al-Madžd pre mládež a niektorí ďalší. Tí všetci pochádzali z rodín voľakedajších veľkostatkárov z Horného Egypta a boli veľmi aktívni. Na stretnutiach ASZ v Hornom Egypte Muḥammad °Utmān Ismā°il

²¹ ŠUKRĪ, Ġālī: *Aṭ-tawra al-muḏādda fī Mišr*. [Kontrarevolúcia v Egypte]. Bejrút: Dār aṭ-ṭalī°a li aṭ-ṭibā°a wa an-našr, 1978, s. 56, 61.

²² MAR°Ī, Sajjid: *Awrāq sijāsīja*. [Politické listy]. Diel III., s. 626-628.

²³ HINNEBUSCH, Raymond: *Egyptian Politics under Sadat*, s. 49.

²⁴ BEATTIE, Kirk J.: *Egypt during the Sadat Years*. New York: Palgrave, 2000, s. 76.

²⁵ FAWZĪ, Maḥmūd: *Al-fariq aš-Šādīlī wa asrār aš-šidām ma°a as-Sādāt*. [Generálporučik aš-Šādīlī a tajomstvá konfliktu s as-Sādātom]. Káhira: Al-waṭan li an-našr, 1993, s. 16-17.

²⁶ SHOUKRI, Ghali: *Egypt: Portrait of a President*, s. 72.

²⁷ Waqf, pl. awqāf – náboženská nadácia.

napr. povedal, že hlavnými nepriateľmi Egypta sú kresťania, komunisti a židia.²⁸ Bol organizátorom náboženských skupín medzi univerzitnou mládežou, podporoval ich peniazmi a zbraňami a poskytoval im nevyhnutné krytie v prípade zadržania za teroristické činy proti ľavicovým skupinám mládeže. Prívrženci tohto smeru vytrvalo šíрили v tlači tézu o tom, že materializmus hodnotí spoločenské problémy z hľadiska triednej nenávisti a vyzýva k triednej diferenciacii. Vycvičení v metódach násilia a teroru, tieto skupiny prenikali na schôdze, bili študentov železnými tyčami, strhávali nástenné noviny a pod. Jeden zo zadržaných študentov sa priznal, že patrí k tajnej organizácii vedenej jedným z tajomníkov ASZ, Muḥammadom ʿUṭmānom Ismāʿīlom, ktorej cieľom je brániť „pravú“ vieru a potierať ateizmus, komunizmus a nāširizmus.²⁹

2 Plazivé zavádzanie novej politickej línie

Udalosti ukázali, že, nový režim potrebuje už vlastný programový dokument. Aj keď *sādātovské* vedenie vyjadrilo úmysel konať v rámci *nāširovskej* línie, prijatie nejakých nových dokumentov nebolo diktované ani politickou ani hospodárskou nevyhnutnosťou, lebo od času prijatia *Deklarácie 30. marca 1968* uplynuli iba tri roky a pred krajinou naďalej stáli problémy, ktoré potrebovali zásadné riešenie. Avšak nové vedenie, keď vyjadrilo ochotu riešiť tieto problémy, začalo zdôrazňovať, že to nie je nutné realizovať revolučnou cestou, ako za predošlého vedenia.

Vo februári 1971 bol predložený *Dokument vlasteneckej akcie*.³⁰ Tento prvý program *sādātovského* režimu stanovoval tri ciele: 1) oslobodenie okupovaných území; 2) vytvorenie moderného štátu; 3) stanovenie konkrétnej úlohy politických organizácií v rámci ASZ a odborového hnutia. V oblasti hospodárstva *Dokument* vytýčil úlohu zdvojnásobiť v nasledujúcom desaťročí národný dôchodok; osobitnú pozornosť treba venovať rozvoju priemyslu, najmä ťažkému. Program tak ako predošlé dokumenty revolúcie, vyzýval na budovanie hospodárstva na základe plánovania, upevnenia štátneho sektora. Ako nevyhnutnú úlohu na najbližších 20 rokov vytýčil prestavbu dediny cestou družstevného systému s predpokladom zapojiť do družstevníctva 3 milióny roľníkov. Program vyzýval na aktívnu účasť robotníkov v štátnom sektore na diskusiu o plánoch svojich podnikov. Súkromný sektor mal mať potrebné záruky, aby mohol hrať stanovenú úlohu v plánoch rozvoja štátu pod kontrolou ľudu. Všetci občania sa v prípade porušenia zákona mohli obracať na prokuratúry.

Dokument vlasteneckej akcie rátal s vytvorením skupiny nazvanej *Predvoj socialistov*, zjednocujúcej popredných intelektuálov, ktorá mala byť otvorená, lebo ako sa tvrdilo, „socializmus sa netvorí tajne, za kulisami“.³¹ V práci zvláštneho orgánu na dohľad nad vollbami do všetkých organizácií ASZ, nazvaného „Výbor sto“,³² spolu s činiteľmi nového režimu sa zúčastňovali aj mnohí predstavitelia pokrokového krídla egyptskej inteligencie a robotníckej triedy. Hoci táto účasť zďaleka nebola schválená všetkými skupinami ľavice, mala pod sebou určitú pôdu. Neskôr sa ukázalo, že to bola jediná príležitosť za vlády Anwara as-Sādāta na vytvorenie širokého legálneho zväzu všetkých vlasteneckých a národných síl, tak ľavých, ako aj predstaviteľov malej a strednej vlasteneckej buržoázie okolo cieľov vytýčených *Dokumentom vlasteneckej akcie*. Tento nový dokument zopakoval zásadné tézy *nāširovských* dokumentov, nevniesol žiadne podstatné zmeny alebo doplnky. Anwar as-Sādāt ho potreboval

²⁸ ŠUKRĪ, Ġālī: *Aṭ-ṭawra al-muḏādda fī Miṣr*, s. 75-76; ABDALLA, Ahmed: *The Student Movement and National Politics in Egypt*. London: al-Saqi Books, 1985.

²⁹ ŠUKRĪ, Ġālī: *Aṭ-ṭawra al-muḏādda fī Miṣr*, s. 76.

³⁰ ḤAMRŪŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat ṭawrat 23 jūlijū. Al-baḥt ʿan ad-dīmuqrāṭija*. [Príbeh revolúcie 23. júla. Hľadanie demokracie]. Bejrút: Dār Ibn Chaldūn, 1982, s. 176.

³¹ *Ḥawla taṭwīr ad-dīmuqrāṭija fī Miṣr. Maḏmūʿat al-waṭāiq*. [O rozvoji demokracie v Egypte. Zbierka dokumentov]. Kuvajt, 1977.

³² „Výbor sto /členov?“, na čele s Dr. Azīzom Šidqīm. In: ḤAMRŪŠ, Aḥmad. *Qiṣṣat ṭawrat 23 jūlijū. Al-baḥt ʿan ad-dīmuqrāṭija*, s. 162.

na posilnenie vlastného postavenia – vniest’ svoj vklad do ideologickej základne revolúcie s tým, aby revolučné princípy neboli spájané výlučne s menom Džamāla ‘Abdannāšira. Teraz nový režim už získal „morálne právo“ na rozvíjanie revolúcie a on ho začal využívať veľmi skoro. Ideológovia režimu začali programovo rozvíjať tézu, že spoločenskú slobodu netreba presadzovať na úkor slobody politickej. Tak sa robila otvorená narážka na to, že v *nāširovskom* období spolu s výdobytkami v spoločensko-hospodárskej oblasti išlo obmedzovanie demokratických slobôd.

Po 15. máji 1971 sa začal rýchly presun síl vo všetkých orgánoch vlády. V období máj až november 1971 sa uskutočnili voľby do základných aj riadiacich orgánov ASZ, uskutočnila sa reorganizácia a očista štátneho aparátu aj miestnych orgánov moci od presvedčených stúpen-cov Džamāla ‘Abdannāšira a celkovo pokrokových živlov.³³ S novými spolupracovníkmi v centre, Anwar as-Sādāt rozšíril svoju kontrolu nad základnými štruktúrami režimu. Funkcionári, známi sympatiami ku skupine ‘Alīho Šabrīho, boli v ASZ nahradení novými, spoľahlivými mužmi. Oslabovaný bol aj politický vplyv ASZ, lebo Anwar as-Sādāt nemohol ďalej tolerovať značný vplyv jeho *Najvyššieho výkonného výboru* s nárokmi na revolučnú legitimitu, ktorými zasahoval do jeho ústavných práv. Prezident spochybňoval NVV opierajúci sa vo svojej činnosti o vôľu ľudu a jeho úlohy postupne prenášal na parlament (Ľudové zhromaždenie), ako platformu na diskusiu medzi elitami.³⁴ Anwar as-Sādāt neodkladne pristúpil aj k reorganizácii ASZ. Ako prvý krok, už koncom mája boli zmrazené všetky aktíva strany, aby sa predišlo možným únikom. Nasledoval dekrét o reorganizácii strany od úrovne miestnych organizácií. Právomoci *Ústredného výboru ASZ* až do zvolenia nového, prebralo *Ľudové zhromaždenie*. Generálny tajomník ASZ ‘Abdalmuhsin Abū an-Nūr bol odvolaný a nahradil ho známy ľavičiar Muḥammad ‘Abdassalām az-Zajjāt. Vláda zároveň ukončila všetky aktivity *Predvoja socialistov ASZ*.³⁵ Anwar as-Sādāt udrel aj na ľavicových funkcionárov v odborových organizáciách a nahradzil ich vlastnými ľuďmi, takže z nových volieb vzišiel oveľa konzervatívnejší parlament.³⁶

Keď bolo domáce napätie načas urovnané, prezident obrátil svoju pozornosť na arabsko-izraelský konflikt. Obával sa, že neustále predlžovanie prímeria sa stane trvalou skutočnosťou (fait accompli), s čím nemohol súhlasiť. Poukázal na precedens, ktorým bolo medzinárodné uznanie línie prímeria po arabsko-izraelskej vojne v roku 1948, za hranice Izraela. Potreboval pre začiatok aspoň čiastočné stiahnutie sa Izraela, aby mohol ukázať, že Egypt získal späť východný breh priepľavu.³⁷ Anwar as-Sādāt si uvedomoval, že jeho postavenie zostáva vratké, pokiaľ nevyrieši naliehavú hospodársku a vojenskú krízu, ktorým Egypt čelil. Hospodársky rast sa fakticky zastavil, čo vyvolávalo zvýšený tlak štátny rozpočet a roztrpčenosť nových absolventov škôl, ktorí nenachádzali uplatnenie na trhu práce. Ani príslušníci ozbrojených síl nemohli byť spokojní, pokiaľ armáda po porážke v roku 1967 nezíska späť svoju stratenú časť. Od Anwara as-Sādāta sa čakalo, že urobí niečo s ponížujúcou izraelskou prítomnosťou na egyptskej pôde, ale on nejavil ani vôľu ani ochotu zaútočiť na Izrael.³⁸ Jeho snaha vládnuť sám autoritárskym štýlom Džamāla ‘Abdannāšira nebola všeobecne prijímaná a Anwar as-Sādāt čelil ťažkej kríze autority.

³³ KŇAZEVA, Alexandr Grigorjevič: *Jegipet posle Nasera, 1970 – 1980*, s. 37.

³⁴ ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*, s. 168.

³⁵ ḤAMRŮŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū. Al-baḥt ‘an ad-dīmuqrāṭīja*, s. 162; MAZHAR, Sulajmān: *Qiṣṣat aš-širā‘ bajna as-Sādāt wa ridžāl ‘Abdannāšir*. [Príbeh zápasu medzi as-Sādātom a mužmi ‘Abdannāšira]. Káhira: Maktabat Madbūlī, 1997, s. 121-122.

³⁶ HINNEBUSCH, Raymond: *Egyptian Politics under Sadat*, s. 49.

³⁷ ISRAELI, Raphael: *Man of Defiance*, s. 66.

³⁸ BEATTIE, Kirk J.: *Egypt during the Sadat Years*, s. 69.

3 Zavádzanie ústavných zmien

Traja arabskí vodcovia, Anwar as-Sādāt, Ḥāfiz al-Asad a Mu‘ammar al-Qaddāfi podpísali 20. augusta 1971 v Damasku ústavu *Federácie arabských republík*, ktorá bola v každom z troch štátov v septembri potvrdená referendum. Tak egyptská, ako aj sýrska politika sa koncentrovali viac na koordináciu úsilia na oslobodenie okupovaných území ako na ideologické otázky.³⁹ Následne vodcovia Egypta a Sýrie začali vyvíjať spoločné úsilie na rozšírenie vzťahov s ostatnými arabskými štátmi bez ohľadu na politickú orientáciu, pričom do svojej zahraničnej politiky nevnášali revolučnú dimenziu.⁴⁰

V tomto období sa odohralo niekoľko ďalších pozoruhodných zmien. Prezident 30. augusta oznámil že doterajší oficiálny názov Egypta – Zjednotená arabská republika – bude dňom 1. septembra zmenený na Egyptskú arabskú republiku.⁴¹ Národné zhromaždenie (Madžlis al-umma) bolo 8. septembra oficiálne rozpustené a vznikol dvojkomorový parlament: dolná snemovňa s názvom *Ludové zhromaždenie* (Madžlis aš-ša‘b) a horná snemovňa (senát), nazvaná (Madžlis aš-šūrā) a na november boli vypísané parlamentné voľby. Nová, trvalá ústava, v ktorej Egypt mal už nový názov, bola predložená na referendum a drvivou väčšinou ľudu schválená.⁴² Ústava obsahovala mnoho ustanovení prevzatých z *Deklarácie 30. marca 1968* (Bajān 30 mār̄s). Potvrdila aj zvýšené prezidentské právomoci, vrátane vládnutia prostredníctvom dekrétov a zachovala teóriu, že vláda je založená na „spojenectve pracujúceho ľudu“, ktorý stelesňuje ASZ. Zachovala aj úpravu, že 50% poslan-cov *Ludového zhromaždenia* musia tvoriť predstavitelia robotníkov a roľníkov.⁴³

Ďalším vážnym politickým činom nového vedenia bolo 11. septembra 1971 schválenie novej ústavy republiky, ktorou bola nahradená *Charta* z roku 1964. O nevyhnutnosti prijatia novej ústavy hovoril Džamāl ‘Abdannāšir ešte pri prijímaní *Deklarácie 30. marca 1968*, ktorá bola schválená celoštátnym referendum.⁴⁴ Anwar as-Sādāt sa vynasnažil vytĺcť z tohto opatrenia maximum výhod. Napriek ustanoveniam *Deklarácie* počítajúcim s nevyhnutnosťou dodržiavania zásady „rozdelenia moci“ trval na tom, aby v ústave boli upevnené mimoriadne právomoci prezidenta. Veľmi vážnym počínom bolo, že ústava poskytla prezidentovi široké plné moci v oblasti „ochrany jednoty vlasti“, pričom v ústave nebolo stanovené čo sa má pod takou jednotou chápať. V konečnom dôsledku ústava zo septembra roku 1971 poskytla prezidentovi oveľa väčšie právomoci ako mal Džamāl ‘Abdannāšir podľa dočasnej ústavy z roku 1964.⁴⁵ Predtým bola absolútna moc prezidenta len v oblasti vonkajších vzťahov, podľa novej ústavy získaval prezident rovnakú právomoc aj v domácej politike, t. j. stál nad všetkými ústavnými orgánmi. Tieto ustanovenia nielenže neboli v súlade, ale boli v priamom protiklade s názormi Džamāla ‘Abdannāšira, ktorý v *Deklarácii 30. marca* uvádzal: „Treba, aby sa v ústave odrazilo upevnenie moci národného zhromaždenia, ktoré plní zákonodarnú funkciu a funkciu kontroly činnosti vlády, zúčastňuje sa na vypracúvaní generálnej politickej línie a všeobecného plánu spoločensko-hospodárskeho rozvoja“.⁴⁶ ASZ mal byť výrazom

³⁹ LENCZOWSKI, George: *The Middle East in World Affairs*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1957, s. 564.

⁴⁰ TAYLOR, Alan: *The Arab Balance of Power*, s. 52.

⁴¹ ISRAELI, Raphael: *The Public Diary of President Sadat*. Part One, s. 103.

⁴² ḤAMRŮŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū. Al-baḥt ‘an ad-dīmuqrāṭīja*, s. 163.

⁴³ BEATTIE, Kirk J.: *Egypt during the Sadat Years*, s. 82.

⁴⁴ ḤAMRŮŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū*. [Príbeh revolúcie 23. júla]. Vol. V. *Charīf ‘Abdinnāšir*. [Jeseň /Džamāla/ ‘Abdannāšira]. Káhira: Maktabat Madbūlī, 1984, s. 296; ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*, s. 145.

⁴⁵ In: ISRAELI, Raphael. *The Public Diary of President Sadat*. Part One, s. 106-111.

⁴⁶ Program 30. marca 1968. In: ‘ABDANNĀŠIR, Hudā Džamāl (ed.). *Al-madžmū‘a al-kāmila li-chuṭab wa taṣrīḥāt ar-ra‘īs Džamāl ‘Abdannāšir*. [Úplná zbierka prejavov a vyhlásení prezidenta Džamāla ‘Abdannāšira]. (Diel II., od 20. januára 1969 do 1. septembra 1970). Káhira: al-Maktaba al-akādīmīja, 2006, s. 450-463.

spojenectva robotníkov, roľníkov, inteligencie, vlasteneckej buržoázie a ozbrojených zložiek.⁴⁷

Následne, 20. septembra 1971, Anwar as-Sādāt vymenoval staronovú vládu pod vedením Maḥmūda Fawzīho, v ktorej sa Maḥmūd Rijād popri riadení rezortu zahraničných vecí stal aj podpredsedom vlády.⁴⁸ K tomuto kroku ho viedli dve príčiny: chcel obmedziť pôsobnosť hospodárskych rezortov, najmä tých, ktoré mali na starosti verejný sektor a zaradiť Murāda Ġālība, dlhoročného veľvyslanca v Moskve do vlády ako štátneho ministra pre zahraničné veci s úlohou radiť prezidentovi v oblasti vzťahov so ZSSR. Jeho vymenovanie malo byť gestom dobrej vôle smerom ku Kremľu, roztrpčenému popravami sudánskych komunistov a vzhľadom na blížiace sa súdne procesy so skupinou °Alīho Šabriho. Moskva ocenila prezidentove snahy o oživenie ASZ, ale zdôraznila potrebu zaradiť do procesu aj komunistov.⁴⁹

Anwar as-Sādāt začal preto povzbudzovať islámske sily v krajine, aby mu slúžili ako protiváha voči jeho socialistickým oponentom a vo zvýšenej miere sa snažil využiť islám ako legitimizujúci nástroj pre vlastný režim. Po máji 1971 vláda začala postupne prepúšťať uväznených členov *Muslimského bratstva* a podporovať vznik islámskych spoločností a asociácií (*džamācāt*) na egyptských univerzitách.⁵⁰ *Muslimské bratstvo*, hoci ešte nebolo formálne legalizované, sa mohlo znova objaviť na politickej scéne a šíriť svoje posolstvo na stránkach časopisov „*ad-Da‘wa*“ (Výzva) a „*al-I‘tišām*“ (Ochrana).⁵¹ V novej egyptskej ústave z roku 1971 bolo islámske právo (*šari‘a*) vyhlásené za jeden z hlavných zdrojov legislatívy.⁵² Prezident vo svojich prejavoch a vyhláseniach nahrádzal panarabské symboly a socialistickú rétoriku, ktoré boli ideologickým základom predošlej éry, náboženskými symbolmi a citátmi z Koránu.⁵³ Uvoľnená situácia povzbudila všetky elementy znevýhodnené v období budovania arabského socializmu, takže teraz sa tlačili do popredia egyptskej politiky. Jednako, napriek spolupráci režimu s *Muslimským bratstvom*, pretrvávala medzi nimi vzájomná nedôvera.⁵⁴

Záver

V prvom období sa Anwar as-Sādāt snažil v egyptskej spoločnosti vytvoriť určitú náboženskú jednotu. V porovnaní s predošlým sekulárnym režimom, jeho predstavou bolo zvýrazniť náboženský aspekt, ktorým chcel zabrániť formovaniu politických organizácií.⁵⁵ Jeho spolupracovníci sa snažili využívať náboženstvo na diskreditáciu *nāširovského* experimentu s odôvodnením, že socializmus hlásaný Džamālom °Abdannāšiom je bezbožný a podobný marxizmu. Tento aspekt ideologickej kampane režimu získaval prevahu aj nad tradičnou tézou egyptskej propagandy o jednote vlasti. Režim pod heslom „štát viery“, s tichým súhlasom Univerzity al-Azhar a koptskej cirkvi mohol nielen povzbudzovať, ale aj viesť otvorenú vojnu s „bezbožníkmi“, ktorých predstavovali ľavicové prúdy v krajine. Masovokomunikačné prostriedky začali formovať nový obraz zbožného prezidenta,⁵⁶ ako

⁴⁷ ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*, s. 168.

⁴⁸ RIJĀD, Maḥmūd: *Mudakkirāt Maḥmūd Rijād (1948 – 1978). Al-baḥṭ an as-salām ... wa aṣ-širāc fī aš-šarq al-awsaṭ*. [Memoáre Maḥmūda Rijāda. Hľadanie mieru .. a zápas na Blízkom východe]. Káhira: Dār al-Mustaqbal al-‘arabī, 1985, s. 386-387.

⁴⁹ RUBINSTEIN, Alvin Z.: *Red Star on the Nile*, s. 156.

⁵⁰ OSMAN, Tarek: *Egypt on the Brink. From Nasser to the Fall of Mubarak*. New Haven and London: Yale University Press, 2011, s. 104.

⁵¹ MENDEL, Miloš: *Islámská výzva. Z dějin a současnosti politického islámu*. Brno: Atlantis, 1994, s. 142.

⁵² Ústava Egyptskej arabskej republiky 1971, články 2 a 71. In: *Ad-dasātūr al-miṣrīja, 1805 – 1971*. [Egyptské ústavy]. Káhira: Al-Ahrām, 1977.

⁵³ HANAFĪ, Ḥasan: *Ad-dīn wa at-tanmija fī Miṣr*. [Náboženstvo a rozvoj v Egypte]. In: IBRĀHĪM, Sa‘daddīn (ed): *Miṣr fī rub‘ qarn, 1952 – 1977*. [Štvrtstoročie Egypta]. Bejrút, 1981, s. 275-279.

⁵⁴ BAKER, Raymond William: *Sadat and After: Struggles for Egypt’s Political Soul*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990, s. 261.

⁵⁵ ŠUKRĪ, Ġālī: *Aṭ-ṭawra al-muḏādda fī Miṣr*, s. 304.

⁵⁶ BEATTIE, Kirk J.: *Egypt during the Sadat Years*, s. 102.

človeka humánneho, vlasteneckého, demokratického stojaceho nad ľuďom.⁵⁷ Pri každej vhodnej príležitosti Anwar as-Sādāt hovoril, že v socialistickej forme vlády si cení najmä demokraciu, lebo moc a demokracia sú jedinou cestou, po ktorej treba spoločnosť viesť.

V súlade s touto líniou bola v nasledujúcom období poskytnutá široká amnestia a rehabilitácia politických činiteľov odsúdených v predchádzajúcom období. Boli obnovené politické práva mnohých majetných ľudí, ktorých záujmy boli poškodené pokrokovými spoločenskými reformami 60. rokov. Napriek hospodárskym ťažkostiam sa prezident snažil upokojiť štátnych zamestnancov zvýšenými platmi a penziami. Skupine generálov a dôstojníkov, prepustených po porážke v roku 1967, povolil návrat do vysokých funkcií v armáde. Vracali sa aj pravicoví politickí emigranti, vrátane predstaviteľov reakčných kruhov spätých s kráľovským dvorom.⁵⁸ Šikovným ťahom v rámci politiky rozdel' a panuj, prezident prepustil vodcov *Muslimského bratstva* uväznených za predošlej éry, a tajne podporil oživenie aktivity islámskych skupín, s cieľom zadržovania ľavice. V rámci dualistickej stratégie však ponechal viaceré kontrolné nástroje zavedené jeho predchodcom.⁵⁹ Ani mosty k ľavici celkom nespálil a v ministerských pozíciách si ponechal viacerých známych ľavičiarov až do zavedenia „politiky otvorených dverí – infitāh“ v roku 1976.

Použitá literatúra:

1. ABDALLA, Ahmed: *The Student Movement and National Politics in Egypt*. London: al-Saqi Books, 1985.
2. °ABDANNĀŠIR, Hudā Džamāl (ed.): *Al-madžmū'a al-kāmila li-chuṭab wa tašrīḥāt ar-ra'īs Džamāl °Abdannāšir*. [Úplná zbierka prejavov a vyhlásení prezidenta Džamāla °Abdannāšira]. (Diel II., od 20. januára 1969 do 1. septembra 1970). Káhira: al-Maktaba al-akādīmīja, 2006.
3. ABŪ ḤUSAJN, Sawsan (ed.): *Sa' daddīn aš-Šādī jarwī: Qiṣṣatī ma' a as-Sādāt*. [Sa' daddīn aš-Šādī rozpráva: môj príbeh s as-Sādātom]. Káhira: Maktabat Madbūlī aš-šaḡīr, 1993.
4. ABURISH, Said K.: *Nasser. The Last Arab*. London: Duckworth, 2004.
5. ANSARI, Hamied N.: "The Islamic Militants in Egyptian Politics". In: *International Journal of Middle Eastern Studies* XVI/1, March 1984.
6. ANSARI, Hamied: *Egypt, the Stalled Society*. The American University in Cairo Press, 1987.
7. BAKER, Raymond William: *Egypt's Uncertain Revolution under Nasser and Sadat*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
8. BAKER, Raymond William: *Sadat and After: Struggles for Egypt's Political Soul*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
9. BEATTIE, Kirk J.: *Egypt during the Sadat Years*. New York: Palgrave, 2000.
10. COOPER, Mark Neal: *The Transformation of Egypt*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1982.
11. DAWISHA, Adeed: *Egypt in the Arab World. The Elements of Foreign Policy*. New York: Wiley, 1976.
12. FAWZĪ, Maḥmūd: *Al-farīq aš-Šādī wa asrār aš-šidām ma' a s-Sādāt*. [Genpor. aš-Šādī a tajomstvá konfliktu so as-Sādātom]. Káhira: Al-waṭan li an-našr, 1993.
13. FINKLESTONE, Joseph: *Anwar Sadat. Visionary who Dared*. London: Frank Cass, 1996.

⁵⁷ SHOUKRI, Ghali: *Egypt: Portrait of a President*, s. 71.

⁵⁸ KŇAZEVA, Alexandr Grigorjevič: *Jegipet posle Nasera, 1970 – 1980*, s. 38.

⁵⁹ SHEHATA, Dina: *Islamists and Secularists in Egypt. Opposition, conflict, and cooperation*. London and New York: Routledge, 2010, s. 25.

14. HAJKAL, Muḥammad Ḥasanajn: *Charīf al-ġadab. Qiṣṣat bidājat wa nihājat ʿaṣr Anwar as-Sādāt*. [Jeseň hnevu. Príbeh začiatku a konca éry Anwara as-Sādāta]. Káhira: Markaz al-Ahrām li-t-tardžama wa an-našr, 1988.
15. HAJKAL, Muḥammad Ḥasanajn: *Aṭ-tariq ilā ramadān*. [Cesta k ramadānu]. Bejrút: Dār an-nahār li an-našr 1975.
16. ḤAMRŪŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū*. [Príbeh revolúcie 23. júla]. Diel V. *Charīfu ʿAbdinnāširi*. [Jeseň /Džamāla/ ʿAbdannāšira]. Káhira, Maktabat Madbūlī, 1984.
17. ḤAMRŪŠ, Aḥmad: *Qiṣṣat tawrat 23 jūlijū. Al-baḥt ʿan ad-dīmuqrāṭīja*. [Príbeh revolúcie 23. júla. Hľadanie demokracie]. Bejrút: Dār Ibn Chaldūn, 1982.
18. ḤANAFĪ, Ḥasan: *Ad-dīn wa at-tanmija fī Miṣr*. [Náboženstvo a rozvoj v Egypte]. In: IBRĀHĪM, Saʿdaddīn (ed). *Miṣr fī rubʿ qarn, 1952 – 1977*. [Štvrtstoročie Egypta]. Bejrút, 1981.
19. HILĀL, ʿAlīaddīn: *Taṭawwur an-nizām as-sijāsī fī Miṣr 1803 – 1999*. [Rozvoj politického systému v Egypte]. Káhira: Markaz al-Ahrām, 2002.
20. HINNEBUSCH, Raymond: *Egyptian Politics under Sadat: The Post Populist Development of an Authoritarian Modernizing State*. Boulder, Col. Lynne Rienner Publishers, 1988.
21. HIRST, David – BEESON, Irene: *Sadat*. London: Faber & Faber, 1981.
22. Al-CHŪLĪ, Luṭfī: *Madrasat as-Sādāt as-sijāsīja wa al-jaṣār al-miṣrī*. [Politická škola as-Sādāta a egyptská ľavica]. Káhira: Kitāb al-Ahālī (č. 11), 1986.
23. IBRĀHĪM, Saʿdaddīn (ed): *Miṣr fī rubʿ qarn, 1952 – 1977*. [Štvrtstoročie Egypta]. Bejrút, 1981.
24. IMĀM, ʿAbdallāh: *Inqilāb 15 mājū. Al-qiṣṣa al-kāmila*. [Prevrat 15. mája. Úplný príbeh]. Káhira: Dār al-mawqif al-ʿarabī, 1983.
25. ISRAELI, Raphael: *The Public Diary of President Sadat. Part One. The Road to War (October 1970 – October 1973)*. Leiden: E. J. Brill, 1978.
26. ISRAELI, Raphael: *Man of Defiance. A Political Biography of Anwar Sadat*. Totowa, New Jersey: Barnes & Noble Books, 1985.
27. KŇAZEVIČ, Alexandr Grigorjevič: *Jegipet posle Nasera, 1970 – 1980*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1986.
28. Kolektív: *Dějiny zahraniční politiky SSSR. II. 1945 – 1976*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1981.
29. KORANY, Bahgat: “Defending the faith: The Foreign Policy of Saudi Arabia”. In: KORANY, Bahgat – DESSOUKI, Ali E. Hillal: *The Foreign Policies of Arab States*. Káhira: The American University in Cairo Press, 1984.
30. LENCZOWSKI, George: *The Middle East in World Affairs*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1957.
31. MARʿĪ, Sajjid: *Awrāq sijāsīja*. [Politické listy]. Diel III. Káhira: al-Maktab al-miṣrī al-ḥadīṭ, 1979.
32. MAZHAR, Sulajmān: *Qiṣṣat aš-širāʿ bajna as-Sādāt wa ridžāl ʿAbdannāšir*. [Príbeh zápasu medzi as-Sādátom a mužmi ʿAbdannāšira]. Káhira: Maktabat Madbūlī, 1997.
33. MENDEL, Miloš: *Islámská výzva. Z dějin a současnosti politického islámu*. Brno: Atlantis, 1994.
34. OSMAN, Tarek: *Egypt on the Brink. From Nasser to the Fall of Mubarak*. New Haven and London: Yale University Press, 2011.
35. PENNAR, Jaan: *The U.S.S.R. and the Arabs. The Ideological Dimension*. London: C. Hurst & Company, 1973.
36. RIJĀD, Maḥmūd: *Mudakkirāt Maḥmūd Rijād (1948 – 1978). Al-baḥt an as-salām ... wa aš-širāʿ fī aš-šarq al-awsaṭ*. [Memoáre Maḥmūda Rijāda. Hľadanie mieru .. a zápas na Blízkom východe]. Káhira: Dār al-Mustaqbal al-ʿarabī, 1985.

37. RUBINSTEIN, Alvin Z.: *Red Star on the Nile. The Soviet-Egyptian Influence Relationship since the June War*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1977.
38. ŠABRĪ, Mūsā: *As-Sādāt. Al-ḥaqqīqa wa al-usūra*. [As-Sādāt. Pravda a legenda]. Káhira: al-Maktab al-miṣrī al-ḥadīṭ, 1985.
39. As-SĀDĀT, Anwar: *Baḥṭ ʿan ad-dāt. Qiṣṣat ḥajātī*. [Hľadanie identity. Príbeh môjho života]. Káhira: al-Maktab al-miṣrī al-ḥadīṭ li aṭ-ṭibāʿa wa an-našr 1978.
40. SHEHATA, Dina: *Islamists and Secularists in Egypt. Opposition, conflict, and cooperation*. London and New York: Routledge, 2010.
41. SHOUKRI, Ghali: *Egypt: Portrait of a President. Sadat's Road to Jerusalem*. London: Zed Press, 1981.
42. SORBY, Karol: Ukončenie vojny na vyčerpanie – Rogersov mierový plán. In: *Almanach*, roč. VI., č. 2/2011, s. 5-24.
43. SORBY, Karol: Rezolúcia BR OSN 242/1967 – zložitý proces s neuspokojivým výsledkom. In: *Medzinárodné vzťahy*, roč. IX. 2/2010, s. 7-23.
44. SORBY, Karol R: Anwar as-Sādāt a príčiny vedúce k vojne v októbri 1973. In: *Medzinárodné vzťahy*, roč. XII., 3/2014, s.237-253.
45. ŠARAF, Sāmī – radžul al-maʿlūmāt alladī šamata ṭawīlan jataḥaddaṭ li-ʿAbdallāh Imām: ʿAbdannāšir. *Hakadā kāna jaḥkumu Miṣr*. [Sāmī Šaraf, informovaný muž, ktorý dlho mlčal, rozpráva ʿAbdallāhovi Imāmovi: ʿAbdannāšir. Takto vládol Egyptu]. Káhira: al-Madbūlī aš-šaḡīr, 1996.
46. ŠUKRĪ, Ġālī Dr.: *Aṭ-tawra al-muḍādda fī Miṣr*. [Kontrarevolúcia v Egypte]. Bejrút: Dār aṭ-ṭalīʿa li aṭ-ṭibāʿa wa an-našr, 1978.
47. At-TĀʾIH, Saʿd: *Miṣr bajna ʿahdajni, 1952-1970/1970-1981*. [Egypt medzi dvoma epochami]. Bejrút: Dār an-niḍāl li aṭ-ṭibāʿa wa an-našr wa at-tawziʿ, 1982.
48. TAYLOR, Alan: *The Arab Balance of Power*. New York: Syracuse University Press, 1982.
49. ʿUTMĀN, Wāʿil: *Asrār al-ḥaraka aṭ-ṭullābija*. [Tajomstvá študentského hnutia]. Káhira: Aš-šarika al-miṣrīja li aṭ-ṭibāʿa, 1976.
50. WATERBURY, John: *The Egypt of Nasser and Sadat. The Political Economy of Two Regimes*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1983.

Kontakt:

prof. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.

Ústav orientalistiky Slovenskej akadémie vied

Klemensova 19

813 64 Bratislava

e-mail: karol.sorby@savba.sk

LETECKÁ DOPRAVA A TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ LETECKÝCH PALÍV V RÁMCI VYUŽÍVANIA PLNE ELEKTRICKÉHO POHONU

AIR TRANSPORT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AVIATION FUELS USING ALL-ELECTRIC PROPULSION

Kristína Staňová

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice,
Slovenská republika, e-mail: kristina.stanova@vsbm.sk

Abstrakt: Publikovaný príspevok sa zaoberá trvalo udržateľným rozvojom leteckej dopravy. Zachovávať udržateľný rozvoj letectva je podstatný pre budúcnosť, nie len ďalších generácií, ale aj pre bezpečnosť a prosperitu našej planéty. Prvotná časť publikácie pozostáva z definovania a informovania o medzinárodných organizáciách, zaoberajúcich sa udržateľným letectvom. Hlavný cieľ príspevku pozostáva z charakteristiky udržateľného paliva, ktorý spočíva v plne elektrickom pohone lietadiel. Súčasťou tohto cieľa sú aj zanalyzované a spracované názory verejnosti na problematiku elektrického pohonu. Zároveň príspevok na základe výskumu názorov verejnosti, definuje výsledky prieskumu a najväčšie problémy elektrických lietadiel.

Kľúčové slová: letecká doprava, rozvoj, trvalo udržateľný rozvoj, letecké palivo, elektrická energia

JEL: L93, O19, Q01

Abstract: The published article deals with the sustainable development of air transport. Preserving the sustainable development of aviation is essential for the future, not only for future generations, but also for the safety and prosperity of our planet. The first part of the publication consists of defining and informing about international organizations dealing with sustainable aviation. The main goal of the contribution consists of the characteristics of sustainable fuel, which consists in the all-electric propulsion of aircraft. Part of this goal is also the analyzed and processed opinions of the public on the issue of electric drive. At the same time, the contribution, based on research of public opinion, defines the results of the survey and the biggest problems of electric aircraft.

Keywords: air transport, development, sustainable development, aviation fuel, electricity

JEL: L93, O19, Q01

Úvod

Letecká doprava sa stala jedným z odvetví, ktoré poskytuje najglobálnejší vplyv na život ľudí, na vznik spoluprác, premiešavanie kultúr a rozvoj rôznych podnikov a priemyslu. Kvôli udržateľnosti tohto odvetvia je dôležitá neustála spolupráca, analýza a porovnanie súčasnej situácie s minulosťou a vytváranie predikcií do budúcnosti. Práve podpora, benefity a pozitívna stránka letectva vytvára jeho udržateľný rast.

Jedným z významných cieľov rozvoja letectva je zachovať jeho odolnosť a schopnosť zvládať krízové situácie a predchádzať ich vzniku. Záznamy preukazujú, že objem leteckej dopravy rastie dvojnásobne každých 15 rokov a čo predstavuje najrýchlejší rast spomedzi väčšiny odvetví. V roku 2016 prepravili letecké spoločnosti na celom svete približne 3,8 miliardy pasažierov ročne so 7,1 miliarda príjmových osobokilometrov. Letecky sa pripravilo

53 miliónov ton nákladu, čím sa dosiahlo 205 miliárd nákladných tonokilometrov. Každý deň je odbavených približne 100 000 letov a viac ako 10 miliónov cestujúcich.¹

Vplyv leteckej dopravy na život a hospodársky rast má značný charakter, preto je dôležité podieľať sa na jeho rozvoji a udržateľnosti pre budúce generácie. Úvod príspevku charakterizuje medzinárodné organizácie zaoberajúca sa udržateľným letectvom. Cieľom publikácie je predovšetkým poukázať a znázorniť udržateľný zdroj pohonu lietadiel spočívajúci v elektrickej energii a následne na základe výskumu zistiť prostredníctvom verejnosti názor či ľudia vnímajú pozitívne alebo negatívne takýto druh pohonu a v čom vidia jeho najväčšie nedostatky. V záverečnej časti príspevok zhrňuje výsledky prieskumu a interpretuje ich prostredníctvom grafov.

1 Metodika

Na spracovanie tejto tematiky existujú rôzne spôsoby riešenia a definovania stanovených údajov, týkajúcich sa, či už udržateľnosti leteckej dopravy ale následne aj využívania alternatívnych a šetrných palív. Predkladaná štúdia sa zaoberá základným definovaním pohonu elektrických lietadiel s použitím batérií.

Na splnenie cieľov práce bola obsahová stránka príspevku rozdelená do troch hlavných krokov:

1. V prvom kroku boli znázornené niektoré medzinárodné organizácie letectva zaoberajúca sa trvalo udržateľným rozvojom, prípadne aj so zameraním na alternatívne využitie leteckých palív, medzi ktoré patrí aj elektrická energia.
2. Po analýze vybranej problematiky boli zozbierané a spracované údaje potrebné na definovanie a prezentovanie vybranej problematiky s využitím zahraničnej literatúry a vedeckých článkov. Prostredníctvom nich, bolo možné spracovať zákonitosti o potrebe udržateľných leteckých palív a hlavne o plne elektrickom type pohonu a následne dať do pozornosti aj príklad spoločnosti, ktorá sa zaoberá zostavovaním a vývojom daných lietadiel.
3. Tretia časť problematiky pozostáva zo spracovania názorov respondentov, prevažne mužskej populácie na existenciu a fungovanie plne elektrických lietadiel. Bolo spracovaných a zanalyzovaných 50 názorov a postojov, uverejnených na verejne dostupných internetových fórach a internetových diskusiách. Toto vypracovanie bolo následne rozdelené na dve časti, ktoré pozostávajú z kladných a následne aj zo záporných a odporúčaných vyjadrení respondentov na danú problematiku.

V tejto časti boli zodpovedané otázky problematiky, či ľudia vnímajú elektrický pohon pozitívne alebo negatívne, a kde vidia najväčšie problémy pri aplikácii tohto druhu pohonu. Najdôležitejšie poznatky boli zároveň spracované do grafov. Získané výsledky boli následne zhrnuté v záverečnej časti.

2 Organizácie zaoberajúce sa trvalo udržateľným rozvojom letectva

Trvalo udržateľný rozvoj je taký rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potrieb súčasných generácií bez toho, aby boli ohrozené nároky budúcich generácií na uspokojovanie ich potrieb.²

V súčasnosti existuje množstvo organizácií, ktoré dohliadajú na budúce ciele a plány leteckej dopravy v závislosti na jej udržateľnosti. Na tomto princípe vznikajú rôzne partnerstvá a spolupráce, ktoré podnecujú vznik rôznych organizácií, ktorých cieľom je zachovanie priaznivej a udržateľnej budúcnosti letectva, či už v rámci rôznych odvetví hospodárstva,

¹ UNITING AVIATION (2018): Aviation Benefits: contributing to global economic prosperity.

² BRUNDTLAND, G. H. (1987): Naša spoločná budúcnosť: Správa svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj.

sociálnej a zdravotnej problematiky a v neposlednom rade aj o oblasti udržateľných palív. Odbor letectva má podstatný vplyv, na fungovanie sveta ako jedného z najdynamickejších sa rozvíjajúceho odvetvia ovplyvňujúceho globálnu prosperitu.

Medzi takéto organizácie sa radia napríklad:

- **Medzinárodná organizácia pre civilné letectvo ICAO**

Globálna koalícia ICAO pre trvalo udržateľné letectvo zahŕňa zainteresované strany, ktoré pracujú na inováciách a prelomoch v oblasti leteckej techniky, prevádzky a infraštruktúry palív pre trvalo udržateľné letectvo.

V roku 2016 rezolúcia zhromaždenia ICAO A39-2 požiadala štáty, aby uznali existujúce prístupy na hodnotenie udržateľnosti všetkých alternatívnych palív vo všeobecnosti, vrátane tých, ktoré sa používajú v letectve, čím by sa malo dosiahnuť zníženie čistých emisií skleníkových plynov. Bolo odsúhlasené, že udržateľnosť alternatívnych leteckých palív má zásadný význam pre úsilie medzinárodného civilného letectva o zníženie emisií CO₂.

Okrem toho, na základe príspevku z roku 2018 v časopise Medzinárodnej organizácie pre civilné letectvo ICAO, bol uvedený základný zoznam benefitov leteckej dopravy, ktorých rozvíjanie ponúka udržateľný rozvoj tohto dopravného odvetvia. Ich aplikácia spočíva v plánovanom vedení, organizovaní a analýze opatrení zo strany verejných orgánov a leteckých úradov, finančných sektorov a ďalších regionálnych a medzinárodných inštitúcií.

V spomínanom zozname zohráva významnú úlohu ochrana životného prostredia, ktorá hovorí o neustálom apelovaní na potrebu minimalizácie environmentálnych účinkov leteckej dopravy na životné prostredie, hlavne v prípade uhlíkového znečistenia.³

- **Organizácia spojených národov OSN**

V roku 2015 Organizácia Spojených národov (OSN) prijala „Agendu 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj“ a navrhla 17 cieľov trvalo udržateľného rozvoja (SDGs) s cieľom odstrániť chudobu a podporiť mier a prosperitu pre všetkých na zdravej planéte do roku 2030⁴

- **Európsky parlament**

Vlády po celom svete sa usilujú o trvalo udržateľný rozvoj celého radu odvetví na svete. Medzi takéto odvetvie sa radí aj letecký priemysel, ktorý svojou činnosťou ovplyvňuje a spája celý svet. Napomáha pri hospodárskej a priemyselnej prosperite nie len rozvinutým ale aj rozvojovým časťami sveta a ponúka množstvo výhod pri realizácii svojich aktivít.

Z toho dôvodu vznikajú rôzne projekty, zákony, štandardy, odporúčania a správy, ktorých obsah tvoria dôležité aspekty pre zachovanie letectva. Jednou a takých správ je aj Správa k návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o zaistení rovnakých podmienok pre udržateľnú leteckú dopravu.

Tieto a mnohé iné činitele sa pripísali o vznik návrhov pre udržateľný rozvoj leteckej dopravy medzi ktoré napríklad patria:

- do roku 2050 nastoliť **klimatickú neutralitu** a zároveň sa podieľať na čistejšom životnom prostredí **znížením čistých emisií skleníkových plynov** minimálne o 55% oproti roku 1990. Odbor letectva potrebuje na splnenie daných podmienok zapracovať predovšetkým na udržateľných leteckých palivách. Rýchle obnovenie leteckej dopravy po najťažších časoch pandémie má za následok aj zvýšené množstvo emisií v ovzduší. Z toho dôvodu sa kladie dôraz na prípravu a zavedenie takých opatrení, ktoré zabezpečia bezpečnú, zdravú a cenovo dostupnú leteckú dopravu.
- pracovať na inovatívnych technológiách v rámci vývoja pohonných hmôt lietadiel na udržateľné letecké palivá, medzi ktoré môže patriť vodíkový alebo elektronický pohon,

³ ICAO.INT. (2019): Positioning Aviation in Sustainable Development

⁴ ZHAO, W. – YIN, C. – HUA, T. a kol. (2022): Achieving the Sustainable Development Goals in the post-pandemic era. s. 1-7.

ktoré môžu dopomôcť k zníženiu uhlíkovej stopy v prostredí. Tieto aspekty však vyžadujú veľké množstvo podpory pre vývoj nových technológií.⁵

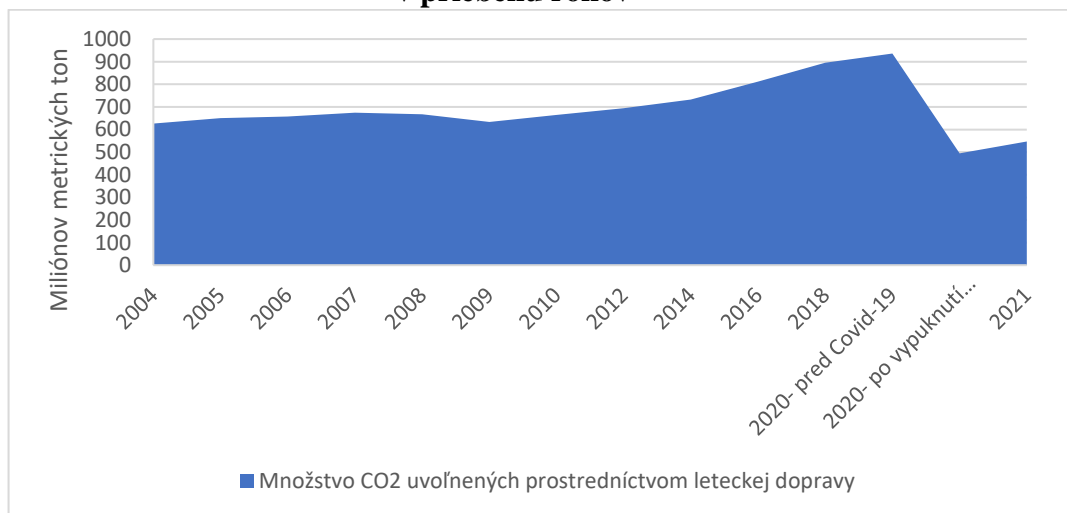
Spolupráca všetkých častí leteckej dopravy akými sú letecké spoločnosti, letiská, letecké obchodné spojenia, manažment leteckej dopravy, výroba a dodávatelia poskytla existenciu globálneho priemyslu letectva. Predovšetkým bezpečnostná stránka globalizácie a celkového smerovania stratégií v letectve prispieva k jeho trvalo udržateľnému rozvoju ale aj k zvyšovaniu úrovne hospodárstva a čistejšiemu životnému prostrediu. Práve zachovávanie a podpora bezpečnosti leteckej dopravy umožňuje rozvoj a zlepšovanie koordinácie, spoluprácu a spájanie politickej sféry, čo podnecuje k rešpektu politického územia všetkých krajín.⁶

3 Udržateľné letecké palivo

Dôležitosť rozvoja a aplikovania udržateľných leteckých palív do leteckej dopravy sa v posledných rokoch ukázal ako kľúčový spôsob zachovania zdravia na tejto planéte, ktorý súvisí s rastúcimi obavami z účinkov zmeny klímy. Sektor dopravy predstavuje 24 % priamych emisií CO₂ zo spaľovania palív, aj keď sa nárast emisií počas pandémie COVID-19 o niečo spomalil. Vzhľadom na rastúci dopyt po leteckej doprave s ročným nárastom o 5 % od roku 2019, v celosvetovom meradle sa letectvo považuje za najrýchlejšie rastúce odvetvie dopravy, keďže v roku 2018 prepravilo viac ako 4,4 miliardy cestujúcich s množstvom 120 000 denných letov, pričom sa predpokladá, že v roku 2035 bude prepravených 7,2 miliardy cestujúcich. Tento rast je žiaduci z ekonomického hľadiska, no letectvo je založené na fosílnych palivách, ktoré zvyšujú emisie skleníkových plynov a látok znečisťujúcich ovzdušie.

V súčasnosti sa letecká doprava podieľa hodnotou 2,5 % na celosvetových emisiách CO₂. Predpokladá sa, že sa zvýši na 11 %, ak sa v nasledujúcich dvoch desaťročiach neaplikuje nová technológia, ktorá by toto číslo mohla zmenšiť.

Obrázok 1: Globálne množstvo CO₂ vyprodukované komerčným letectvom v priebehu rokov⁷

Prameň: Vlastné spracovanie/Statista. (2022): Carbon dioxide emissions from commercial aviation worldwide from 2004 to 2022.

⁵ EUROPARL.EUROPA.EU (2022): SPRÁVA k návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o zaistení rovnakých podmienok pre udržateľnú leteckú dopravu.

⁶ ITAÉREA AERONAUTICAL BUSINESS SCHOOL (2021): What contributions does air transport make to the UN sustainable development goals?.

⁷ STATISTA (2022): Carbon dioxide emissions from commercial aviation worldwide from 2004 to 2022.

SAF (sustainable aviation fuel) znamená trvalo udržateľné letecké palivo. Je vytvorené z udržateľných produktov a svojím zložením je veľmi podobné tradičnému fosílnemu leteckému palivu. Použitie SAF má za následok zníženie emisií uhlíka v porovnaní s tradičným prúdovým palivom, ktoré nahrádza počas životného cyklu paliva.

SAF má potenciál poskytnúť zníženie uhlíka počas životného cyklu až o 80 % v porovnaní s tradičným prúdovým palivom. Je dôležitým faktorom pri plnení cieľov znižovania uhlíka vypúšťaného leteckým priemyslom. Kľúčovým aspektom je analýza všetkých možností na zníženie uhlíka, ktoré sú k dispozícii. V tomto odvetví existuje niekoľko príležitostí na znižovanie emisií uhlíka, ako napríklad efektívnejší dizajn lietadiel, inteligentnejšie operácie a vývoj technológie v súvislosti s elektrifikáciou.

Cieľom priemyslu je zníženie emisií uhlíka, no krajiny a medzinárodné organizácie by mali vytvoriť efektívne podmienky na urýchlenie a rozvoj výroby udržateľných palív.

Z dlhodobého hľadiska si aplikácia takýchto palív bude vyžadovať investície do pokročilých technológií na efektívnejšie spracovanie surovín. Z krátkodobého hľadiska je však potrebná dočasná podpora zo strany vlád ale aj celosvetových spoločností. Táto podpora musí byť súčasťou dlhodobého rámca, aby investori získali dôveru pri uskutočňovaní veľkých investícií potrebných na rast ponuky.⁸

4 Plne elektrický pohon lietadla

Zdrojom energie v tejto výrobe je batéria spojená s elektromotorom, ktorá svojou činnosťou dáva do pohybu vrtuľu lietadla. Na rozdiel od hybridov, táto stratégia nie je schopná nabíť batérie počas letu.

Lietadlá na plný elektrický pohon majú veľa pozitív, ktoré spočívajú napríklad, v ekologickejšom spôsobe dopravy s minimálnym množstvom emisií vypúšťaných do ovzdušia, nízkej hlučnosti a zníženia prevádzkových nákladov. Existuje však aj veľa nedostatkov, ktoré je možné pozorovať v zníženej vzdialenosti, ktorú sú lietadlá schopné prekonať. Toto obmedzenie vplyva na konštrukciu lietadiel, ktoré musia mať nižšiu hmotnosť a obmedzenie letov na úkor vzdialenosti.

Plne elektrický pohon je v súčasnosti možné využiť, napríklad v lietadlách s vertikálnym vzletom a pristátím a v novších typoch lietadiel s pevnými krídlami využívajúcimi elektromotory. Známe modely plne elektrických lietadiel sú napríklad, Velis Electro od Pipistrel, Alia-250 od Beta Technologies, Alice by Eviation a Lilium Jet.

Zatiaľ čo konštrukcia lietadiel, na ktoré sa používa turbo a hybridný pohon znižujú emisie CO₂ o pomerne malú časť, plne elektrické lietadlá eliminujú emisie CO₂ spolu s emisiami skleníkových plynov, ako sú NO_x a vodná para, čo z nich vytvára najudržateľnejšiu formu technológie schopnej nulových emisií počas letu.

Systémy poháňané batériami, vrátane hybridných a elektrických zariadení, môžu značne znížiť emisie súvisiace s leteckou dopravou, únik CO₂ bude do značnej miery závisieť od zdroja elektriny použitej pri nabíjaní batérií. Podľa prieskumov predstavuje čistejšia výroba energie 38 %. To znamená, že elektrické lietadlá budú počas svojho života o viac ako 30 % čistejšie s použitím súčasných druhov výroby energie. Dosiahnutie uhlíkovo neutrálnych cieľov, ktoré boli stanovené pre leteckú dopravu, bude nepriamo do značnej miery závisieť od vývoja, rozvoja a investícií do trvalo udržateľnej výroby energie.

Elektrické letectvo má množstvo výhod pre životné prostredie, no hlavným problémom, ktorý bráni jeho rozvoju, sú obmedzenia dĺžky letov z dôvodu malého napätia a energie v batériách, čo spôsobuje nutnosť využívať väčšie množstvo batérií, ktoré vplyvajú na váhu lietadla. Je zanalyzované, že na dosiahnutie dostatočného množstva energie potrebnej na napájanie Airbusu A320 pomocou súčasnej technológie, bude hmotnosť batérií 38-krát

⁸ MOYES, A. (2022): What is sustainable aviation fuel (SAF)?

prevyšovať maximálnu vzletovú hmotnosť. Zároveň bolo zistené, že 92 % súčasnej flotily lietadiel sveta nemôže vzlietnuť s použitím súčasnej technológie batérií kvôli zvýšenej hmotnosti. Z tohto dôvodu vedci NASA prišli s návrhom, aby prahová hodnota energetickej hustoty batérií, ktorá by mohla byť využitá pre plne elektrické lietadlá bola 400 Wh/kg a 750 Wh/kg.

Na druhej strane sa uvádza, že porovnávať elektrický pohon a konvenčné lietadlá na základe energetickej hustoty batérií a leteckých palív je zavádzajúce. Elektrický pohon nebude definovaný len vývojom a modernizáciou vo využití batérií. Bude to však do značnej miery závisieť aj od iných technológií citlivých na hmotnosť a energeticky účinných, ako sú konštrukcie elektromotorov. Na porovnanie, najmodernejšie lítium-iónové batérie s hustotou energie približne 250 Wh/kg majú o 48-krát menšie hodnoty ako letecké palivá, ktoré majú hustotu energie 12 000 Wh/kg.

Okrem toho sa výskumom dokázalo, že efektívne aerodynamické konštrukcie, ktoré sú oveľa praktickejšie pri elektrickom letectve, môžu znížiť celkovú spotrebu energie počas letu.

Vývojové prístupy k elektrickému pohonu možno opísať ako trojbodový prístup založený na:

- energiu batérie minimálne 600 Wh/kg,
- rozvoja v konštrukcii elektromotorov pre vyšší výkon,
- efektívnom aerodynamickom dizajne.

Výroba udržateľného pohonu pre elektrické lietadlá a rozvoj nových motorov musia byť v súlade a spĺňať požiadavky a normy, aby bola zachovaná a splnená bezpečnostná koncepcia a dodržané bezpečnostné normy leteckého priemyslu. Tieto predpisy však nie sú v súlade s novými koncepciami lietadiel a pohonov pre elektrické letectvo. To znamená, že je potrebné zostaviť nové zákonitosti, aby sa elektrické lietadlá stali schváleným a spôsobilým spôsobom dopravy, čo môže výrazne ovplyvniť obdobie zavedenia elektrických lietadiel na trh.

Tento efekt je jasne viditeľný na elektrickom lietadle Alice od spoločnosti Eviation a lietadle NASA X-57. Eviation pôvodne predpokladal čas uvedenia lietadla Alice na trh v roku 2019, ale po výrobe lietadla sa posunulo obdobie jeho používania na rok 2025. Existuje predpoklad, že nové normy a bezpečnostné štandardy by mohli byť zostavené a schválené do roku 2025. Problematika tohto cieľa spočíva v spolupráci zainteresovaných organizácií a vlád po celom svete, ktorých úlohou bude stanoviť efektívne spôsoby technickej a politickej koncepcie, aby mohla byť výroba a vývoj týchto lietadiel spustená v plnej miere.

Agentúra pre bezpečnosť letectva Európskej únie (EASA) v júli 2021 vydala štandardizované odporúčania pre elektrické motory aplikované na lietadlá, v ktorých hnaciu silu alebo časť pohonu dodávajú elektromotory. Po tomto vývoji vydala Federálna správa letectva (FAA) v septembri 2021 aj špecifickú normu pre schválenie elektrických motorov magni350 a magni650 vyrábaných spoločnosťou MagniX v USA. Hoci tieto špeciálne podmienky platia len pre špecifické elektromotory, slúžia ako dobrý základ pre ďalšie pravidlá výroby a použitia elektrického pohonu.⁹

5 Heart Aerospace

V záujme znižovania emisií vo vzduchu a zachovania čistého životného prostredia, vznikajú spoločnosti, ktoré sa vo svojej výrobe začali zaoberať lietadlami na báze elektriny. Nakoľko modernizácia a vývoj napreduje a technológia batérií sa takisto neustále zlepšuje, začínajú byť aplikované do lietadiel na kratšie vzdialenosti. Jednou z organizácií, ktoré sa zaoberajú elektrickými lietadlami je aj spoločnosť alebo startup Heart Aerospace

⁹ ADU-GYAMFI, B. A. – GOOD, C. (2022): Electric aviation: A review of concepts and enabling technologies, s. 100-134.

Heart Aerospace, je švédská spoločnosť, ktorá sa zaoberá vyvíjaním elektrických lietadiel. Prostredníctvom svojej výroby sa snaží zachovávať udržateľnú modernú budúcnosť sveta. Jej cieľom je vytváranie ekologickejších a dostupnejších druhov dopravy. Základ tohto plánu spočíva v myšlienke, že elektrická letecká doprava sa stane novým a bežným spôsobom prepravy v rámci regiónov a môže sa stať efektívnym riešením pri zachovaní udržateľnosti letectva.

Výroba lietadiel v spoločnosti Heart Aerospace spočíva vo vytváraní elektrických lietadiel s ustálenou kapacitou 30 cestujúcich, ktoré budú poháňané elektromotormi na báze využitia batérií. Lietadlo bude mať elektrický dolet 200 km s nulovými emisiami a nízkou hlučnosťou, predĺžený dolet 400 km s 30 pasažiermi a schopnosť preletieť až 800 kilometrov s 25 pasažiermi.

Táto organizácia spolupracuje s viacerými leteckými spoločnosťami. Jednou z nich je napríklad aj Air Canada, ktorá vidí v elektrickom pohone veľký potenciál a investovala do výroby objednávkou na 20 lietadiel typu ES-30.¹⁰

6 Prieskum

V rámci výskumnej časti príspevku bolo preštudovaných a zanalyzovaných viac ako 50 názorov verejnosti, prevažne mužskej populácie, ktoré boli spracované na základe preskúmania rôznych internetových diskusií z verejne dostupných platforiem, ktoré sa týkali práve problematiky elektrického pohonu lietadiel.

Názory verejnosti boli rozdelené do dvoch kategórií:

- **1. kategória**

Týkala sa názorov, ktoré podporujú myšlienku elektrického pohonu lietadiel. Táto skupina respondentov vidí v elektrickom palive veľký potenciál, keďže technika a vývoj technológií napreduje. Je reálne, že v najbližších rokoch budeme na oblohe vidieť čím ďalej tým viac lietadiel, na takýto druh pohonu. Zároveň sú ľudia nadšený tým, že spoločnosť sa neustále snaží objavovať prostriedky a inovácie, ktorými je možné zlepšovať stav klímy na našej planéte.

Pozitívny charakter odpovedí respondentov, hovorí o tomto projekte ako o veľkej a vzrušujúcej výzve, ktorá by mala neustále napredovať a rozvíjať sa. Procesy a kroky organizácií a napríklad aj spoločnosti Heart Aerospace, ktoré sa dostávajú na verejnosť, vyvolávajú v tejto skupine ľudí názory hovoriace o malých ale významných krokoch pri napredovaní a vytváraní rozvinutého, moderného a bezpečného pohonu lietadiel.

- **2. kategória**

Do tejto časti spadajú názory respondentov, ktoré spočívajú v pochybnostiach o fungovaní takýchto typov lietadiel a o veľkom množstve problémov. Medzi názormi, ktoré sa vyskytovali najčastejšie patria- problémy s batériami, o ktorých hovorilo 63 % respondentov, či už ohľadom ich výkonu a malého množstva energie, ktoré dokážu vyprodukovať, ale aj o ich životnosti a neefektívnom dobíjaní, ktoré nie je možné vykonávať počas letu, ako v hybridných typoch motorov, a následne aj o ich bezpečnej likvidácii a recyklácii v súvislosti s nebezpečným a škodlivým odpadom. Zároveň vidia nedostatky v krátkych doletoch lietadiel a v celkovej finančnej náročnosti, ktorú považuje za problém 27 % osôb zahrnutých do prieskumu, ktoré hovorili o vysokých nákladoch predovšetkým na výrobu, údržbu, ceny elektrickej energie na nabíjanie batérií a následne na používanie a fungovanie, čo sa môže odrážať aj na cenovej ponuke letov. Okrem toho ich neistota súvisí s bezpečnosťou použitia batérií počas letu a ich rezervách pri doletoch, napríklad pri presmerovaní lietadla na iné ako cieľové letisko.

¹⁰ LAMBERT, F. (2022): Heart Aerospace unveils new electric aircraft; Air Canada invests and orders 30 planes.

Komparáciou prvej a druhej kategórie, bolo zistené, že množstvo pozitívnych a podporujúcich názorov bolo preferovaných u 40 % respondentov zahrnutých do prieskumu a v opačnom prípade negatívne názory prevládali u 60 % osôb.

7 Zhrnutie výsledkov

Najnovšie výskumy ukazujú, že v poslednom období dochádza k vývoju a globálnemu obnoveniu leteckej dopravy, ktoré bolo postihnuté predovšetkým celosvetovou pandémiou. Štatistiky ukazujú zvýšený záujem cestujúcich o leteckú dopravu, vzťahujúci sa k narastajúcej dôvere leteckých spoločností a neustálemu zlepšovaniu služieb, prístupu a celkovej prístupnosti k lietaniu. Množstvo prepravených cestujúcich sa zvýšilo od januára do apríla 2022 o 65 % v porovnaní s minulým rokom, čo sa prejavilo aj na zvýšenom počte odletov, čo predstavuje nárast o 30 %. Medzinárodná organizácia pre civilné letectvo ICAO hovorí o tom, že rok 2022 bude rokom oživenia pre letectvo, čo naznačuje aj postupné zvyšovanie kapacity lietadiel a ďalšie aspekty podpory pre nárast dopytu.¹¹

Aj na základe týchto udalostí vznikli rôzne myšlienky a nápady zlepšovania úrovne a udržateľnosti leteckej dopravy. Práve počas obdobia pandémie, kedy bola letecká doprava obmedzená, bolo jasne vidieť zlepšenie kvality ovzdušia. Z toho dôvodu a aj kvôli dosiahnutiu cieľov trvalo udržateľného rozvoja letectva sa kladie väčší dôraz na alternatívne palivá využívané na pohon lietadiel.

Práve elektrický pohon má veľký potenciál pre zabezpečenie čistejšieho ovzdušia a znižovania hodnoty klimatických zmien. Prostredníctvom výskumnej časti príspevku bol preukázaný potenciál využívania elektrickej energie. Mnoho ľudí vníma elektrický pohon ako veľký skok do budúcnosti a súhlasia s jeho fungovaním a efektívnym vplyvom na životné prostredie. Hoci má podpora a pozitívne názory nižšie hodnoty, snahou, zvyšovaním povedomia ľudí, vývojom a analýzou technického pokroku je možné hodnoty týchto názorov zvýšiť.

Negatívne názory a vyjadrenia, ktoré spochybňujú aplikáciu a fungovanie elektrického druhu leteckej dopravy, hovoria predovšetkým o veľkých nedostatkoch v batériách, ktoré sa budú využívať v lietadlách a konkrétne v ich životnosti, funkčnosti, obmedzenému fungovaniu, cenovej náročnosti, údržbe, potrebných rezervách a v neposlednom rade aj v ich likvidácii.

Záver

Zachovávanie trvalo udržateľného rozvoja leteckej dopravy patrí k dôležitej výzve, ktorou sa politiky a rôzne medzinárodné organizácie zaoberajú už dlhší čas. Letectvo ako jedno z najdynamickejších sa rozvíjajúcich odvetví, prešlo náročným obdobím počas celosvetovej pandémie, kedy bola jeho činnosť obmedzená na minimum. Toto obdobie poznačilo a spomalilo nie len jeho rozvoj ale tiež ukázalo svetu jeho dôležitosť a v súčasnosti aj nenahraditeľnosť.

Príspevok sa v úvode zaoberal medzinárodnými inštitúciami leteckej dopravy, ktoré zároveň ovplyvňujú a apelujú na vznik a zavádzanie alternatívnych a udržateľných leteckých palív. Okrem toho bolo obsahom príspevku zdôraznenie využívania udržateľných palív z dôvodu znižovania škodlivých látok v ovzduší.

Najdôležitejšou časťou príspevku, ktorá bola zároveň cieľom, bolo charakterizovať otázku udržateľného rozvoja leteckej dopravy, so zameraním na plne elektrický pohon lietadiel. Následne boli na základe prieskumu spracované vyjadrenia verejnosti na takýto druh paliva a zodpovedané otázky problematiky cieľa, ktoré spočívali v zistení či ľudia vnímajú pozitívne elektrické lietadlá a ich potenciál alebo naopak negatívne.

¹¹ UNITIONG AVIATION (2022): The latest air traffic forecasts illustrate encouraging recovery and higher growth in global air travel.

Výsledky boli následne spracované do grafov a znázornili, že hoci existuje množstvo pozitívnych a podporujúcich názorov na danú problematiku, negatívne vyjadrenia mali vyššie zastúpenie. Spočívali v názoroch respondentov, hovoriacich o tom, že systém nebude v najbližšej dobe fungovať a jeho princípy nie sú dostatočne vyvinuté, hlavne čo sa týka využitia batérií.

Zavádzanie udržateľných leteckých pohonných hmôt je nevyhnutné pre čistejšie životné prostredie, atmosféru a pre zdravie ľudí, pretože množstvo skleníkových plynov neovplyvňuje len ovzdušie ale spôsobuje aj klimatické zmeny v počasí. Hoci má elektrický pohon veľký potenciál vo využití a môže výrazne prispieť k čistejšiemu ovzdušiu, čelí mnohým výzvam, ktorých vyriešenie bude vyžadovať ešte množstvo času, technického pokroku a spoluprácu zainteresovaných strán.

Vlády a medzinárodné organizácie majú neľahkú úlohu v boji s rizikami trvalo udržateľného rozvoja. Faktory ako vzájomná podpora, komunikácia, spolupráca a zvyšovanie povedomia o nevyhnutnosti neustálej analýzy a plánovania patria ku kľúčovým aspektom v problematike udržateľnosti, pretože letecká doprava predstavuje veľký potenciál v hospodárskej prosperite a vzájomnom spájaní vlád, kultúr a ľudí po celom svete. Je dôležité starať sa o jej budúcnosť, prosperitu a odolnosť, aby sme sa stali príkladom pre generácie, ktoré prídu po nás.

Použitá literatúra:

1. ADU-GYAMFI, B. A. – GOOD, C. (2022): Electric aviation: A review of concepts and enabling technologies. In: *Transportation Engineering*, 2022, Vol. 9, s. 100-134. <https://doi.org/10.1016/j.treng.2022.100134>.
2. BRUNDTLAND, G. H. (1987): *Naša spoločná budúcnosť: Správa svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj*. In: *Oxford: Oxford University Press*, 1987. ISBN 019282080X.
3. EUROPARL.EUROPA.EU (2022): SPRÁVA k návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o zaistení rovnakých podmienok pre udržateľnú leteckú dopravu. [online]. In: *Európsky parlament*, 2022. [Citované 30. 7. 2022.] Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0199_SK.html.
4. ICAO.INT (2019): Positioning Aviation in Sustainable Development. [online]. In: *Icao.int*, 2019. [Citované 30. 7. 2022.] Dostupné na internete: <https://www.icao.int/secretariat/SecretaryGeneral/SPCP/Pages/positioning-aviation-in-sustainable-development.aspx>.
5. ITAÉREA AERONAUTICAL BUSINESS SCHOOL (2021): What contributions does air transport make to the UN sustainable development goals?. [online]. In: *ITAérea Aeronautical Business School*, 2021. [Citované 31. 7. 2022.] Dostupné na internete: <https://www.itaerea.com/what-contributions-does-air-transport-make-to-the-sustainable-development-goals>.
6. LAMBERT, F. (2022): Heart Aerospace unveils new electric aircraft; Air Canada invests and orders 30 planes. [online]. In: *Electrek*, 2022. [Citované 22. 9. 2022.] Dostupné na internete: <https://electrek.co/2022/09/16/air-canada-invests-heart-aerospace-orders-updated-versions-electric-airplane/>.
7. MOYES, A. (2022): What is sustainable aviation fuel (SAF)?. [online] In: *Air BP Limited*, 2022. [Citované 21. 9. 2022.] Dostupné na internete: <https://www.bp.com/en/global/air-bp/news-and-views/views/what-is-sustainable-aviation-fuel-saf-and-why-is-it-important.html>.
8. STATISTA (2022): Carbon dioxide emissions from commercial aviation worldwide from 2004 to 2022. [online] In: *Statista.com*, 2022 [online] [Citované 12. 10. 2022.] Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1186820/co2-emissions-commercial-aviation-worldwide/>.

9. UNITING AVIATION (2018): Aviation Benefits: contributing to global economic prosperity. [online]. In: *Uniting Aviation*, 2018. [Citované 25. 7. 2022.] Dostupné na internete: <https://unitingaviation.com/news/economic-development/aviation-benefits-for-a-better-future/>.
10. UNITING AVIATION (2022): The latest air traffic forecasts illustrate encouraging recovery and higher growth in global air travel. [online]. In: *Uniting Aviation*, 2022. [Citované 28. 7. 2022.] Dostupné na internete: <https://unitingaviation.com/news/economic-development/the-latest-air-traffic-forecasts-illustrate-encouraging-recovery-and-higher-growth-in-global-air-travel/>.
11. ZHAO, W. – YIN, C. – HUA, T. a kol. (2022): Achieving the Sustainable Development Goals in the post-pandemic era. In: *Humanities and Social Sciences Communications*, 2022, Vol. 9, s. 1-7. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01283-5>.

Kontakt:

Ing. Kristína Staňová

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach

Košťova 1

040 01 Košice

Slovenská republika

e-mail: kristina.stanova@vsbm.sk

ISSN 1339-3502